Centar za marksističko obrazovanje kadrova — Tuzla

MIRKO ŠIMIĆ, DIPL. EK.

Analiza ekonomskih odnosa u raspodjeli u KHK „B o r i s K i d r i č“ Lukavac

Tuzla, juna 1967. god.

C E N T A R
ZA MARKSISTIČKO OBRAZOVANJE KADROVA
T U Z L A

Obradio: Mirko Šimić, dipl.ekonomista

ANALIZA EKONOMSKIH ODNOSA U RASPODJELI U KOKSNO-HEMIJSKOM KOMBINATU "BORIS KIDRIČ" LUKAVAC

Tuzla, juna 1967. god.

PEDAGOŠKI CENTAR
Biblioteka
PODRUŽNICA TUZLA
PEDAGOŠKI CENTAR
Inv. br. 7368
331.21.7
NARODNA BIBLIOTEKA
TUZLA
ČITAONICA
INV. BROJ 7019
13244
ČITAONICA
NEOTUĐIVO
22 SINIĆ M.
Analiza
R

S A D R Ž A J Str.

UVOD

I. OPŠTI PODACI O KHK "BORIS KIDRIČ" LUKAVAC 1
1. Pravni integritet Kombinata 1
2. Predmet poslovanja Kombinata 1
3. Organizaciona struktura Kombinata 3
4. Tehnološko ekonomski integritet radnih jedinica 5
5. Struktura organa upravljanja u Kombinatu 24
6. Ekonomski položaj Kombinata u 1966. godini . . . 28

II. ODNOSI U STICANJU I RASPODJELI DOHOTKA 34
1. Normativi sirovina i materijala u Kombinatu . . 34
2. Eksterne i interne cijene u Kombinatu 41
3. Fond udruženih sredstava Kombinata 54
4. Sistematizacija radnih mjesta u Kombinatu . . . 60
5. Dinamika ličnih dohodaka u odnosu na dinamiku rezultata rada u Kombinatu 70

III. ZAKLJUČCI 74

U V O D

Analiza o odnosima u raspodjeli u Koksno-hemijskom kombinatu "Boris Kidrič" u Lukavcu, radjena je na inicijativu Centra za marksističko obrazovanje kadrova u Tuzli uz saglasnost Kombinata.

Cilj analize je da bar donekle sagleda cjelinu društveno-ekonomskih odnosa u raspodjeli, prije svega, uslova za sticanje dohotka izmedju postojećih organizaciono-radnih cjelina u Kombinatu kao i samu raspodjelu tako stečenog dohotka izmedju tih cjelina, a zatim iste te odnose u sticanju i raspodjeli ličnih dohodaka izmedju članova radnog kolektiva Kombinata. Analiza treba da koristi slušaocima Centra, a i u širem sagledavanju ove problematike u Kombinatu.

Analiza je organizaciono i sadržajno podijeljena u dva dijela. Prvi dio informativno govori o pravnom, organizacionom, samoupravnom i ekonomskom integritetu Kombinata i manje je relevantan za odnose u raspodjeli. Drugi dio upravo razmatra problematiku odnosa u raspodjeli. Oba dijela čine cjelinu.

Izvor raznih podataka kojima se operiše u analizi su materijali Sektora za ekonomiku, Komercijalnog sektora, Sektora za razvoj i nekih radnih jedinica. U korišćenju materijala našli smo posebnu pomoć i predusretljivost u Sektoru za ekonomiku.

Vremenski period na kojeg se odnose razni zaključci iz analize obuhvata vrijeme od početka reforme do konca 1966. godine.

Tuzla, juna 1967. god.

M.Š.

I

OPŠTI PODACI O KHK "BORIS KIDRIČ" LUKAVAC

1. PRAVNI INTEGRITET KOMBINATA

Koksno-hemijski kombinat "Boris Kidrič" Lukavac osnovan je kao državno privredno preduzeće "Koksara u Lukavcu" rješenjem vlade FNRJ IV. broj 3216/49. od 27. aprila 1949. godine, odnosno rješenjem NOO-e Lukavac NK broj o3/1-197 od 2o.12.196o. godine, te rješenjem Skupštine opštine Lukavac NK broj 2622 od 25.5.1964. godine, a zaveden je u registar privrednih preduzeća Fi broj 5o1/64. od 9.6.1964. godine, kod Okružnog privrednog suda u Tuzli.

Kao državno privredno preduzeće predato je radnom kolektivu na upravljanje decembra 1952. godine.

Firma pod kojom Kombinat posluje glasi: "Koksno-hemijski kombinat "Boris Kidrič" Lukavac". Skraćeni naziv je Kombinat Lukavac (ovim nazivom ćemo se služiti u analizi). Sjedište Kombinata je u Lukavcu.

Kombinat je član Udruženja jugoslovenskih željezara Beograd, Poslovnog udruženja "Agrohemija" Beograd i Poslovnog udruženja "Rudarstvo i Hemija" u Tuzli. U ovo posledn nje Kombinat je učlanjen od 1. jula 1964. godine i preko njega obavlja poslove uvoza i izvoza.

2. PREDMET POSLOVANJA KOMBINATA

Predmet poslovanja Kombinata je:

a) <u>u osnovnoj djelatnosti:</u>

- proizvodnja koksa,
- oplemenjivanje i priprema uglja,
- proizvodnja benzola i katrana,
- proizvodnja azotnih djubriva,
- proizvodnja sintetičkog fenola,
- proizvodnja koksnog gasa,

- proizvodnja drugih proizvoda na bazi vodonika, amonijaka, metana, etilena, benzola, katranskih proizvoda i proizvodnja kisika,
- prodaja proizvoda i nusproizvoda,
- nabava sirovina i materijala u zemlji i inostranstvu, za vlastite potrebe.

b) <u>u pomoćnoj djelatnosti:</u>

- proizvodnja i prodaja električne energije,
- prodaja starog i rabljenog materijala,
- obavljanje komunalnih usluga,
- obavljanje mehaničkih, električarskih, automehaničarskih, gradjevinskih, laboratorijskih i ostalih usluga za vlastite potrebe i za potrebe trećih lica u granicama slobodnih kapaciteta,
- prevoz robe u željezničkom saobraćaju za vlastite potrebe, a za potrebe trećih lica u granicama slobodnih kapaciteta,
- prodaja svih sirovina i materijala, koji nisu potrebni Kombinatu,
- projektovanje za vlastite potrebe,
- proizvodnja posuda pod visokim pritiskom.

c) <u>u sporednoj djelatnosti:</u>

- organizovanje društvene ishrane i odmora radnika,
- organizovanje usluga smještaja u samačkim zgradama radnika Kombinata, kao i radnika drugih radnih organizacija, ako izvode radove u istom mjestu i za račun Kombinata,
- stručno obrazovanje radnika putem škola i kurseva,
- štampanje biltena.

3. ORGANIZACIONA STRUKTURA KOMBINATA

Ukupni radni potencijal Kombinata - radni kolektiv i sredstva za proizvodnju, vodeći računa o predmetu poslovanja i specifičnostima primjenjenog tehnološkog procesa i procesa rada izvan sfere tehnologije, organizovan je u fabrike, radne jedinice, sektore, službe i samostalne poslovne jedinice.

U sastavu Kombinata postoje slijedeće radne jedinice raspoređene po vrstama djelatnosti:

a) Radne jedinice u osnovnoj djelatnosti:

- priprema lignita,
- koksovanje,
- destilacija,
- sinteza,
- amonnitrat,
- fenol.

b) Radne jedinice proizvodno-uslužne djelatnosti:

- energetski pogon (uobičajeniji naziv je energana),
- elektro služba,
- mehanička radionica,
- željeznički saobraćaj,
- služba za automatiku, mjerenja i regulaciju (SAMR),
- služba tehničke kontrole (STK),
- gradjevinsko održavanje,
- sektor obezbjedjenja,
- konstrukcioni biro.

c) Radne jedinice iz sporedne djelatnosti:

- ugostiteljska poslovna jedinica - Društveni standard.

d) Radne jedinice - zajedničke službe:

- komercijalni sektor,
- sektor za razvoj i unapredjenje,

- finansijski sektor,
- opšti sektor (sektor za kadrove i opšte poslove),
- sektor za ekonomiku,
- uprava fabrike koksare sa tehničkim biroom,
- uprava fabrike azotare sa tehničkim biroom,
- zajednički troškovi.

Iz prethodne strukture proizilazi da je osnovna organizaciona jedinica radna jedinica; da su pojedini sektori i službe organizovani u obliku radne jedinice; da u Kombinatu prema postojećoj organizaciji koja važi i za 1967. godinu postoje ukupno 23 radne jedinice i to 6 obavlja proizvodnu djelatnost, 9 proizvodno-uslužnu djelatnost, 8 radnih jedinica su zajedničke službe Kombinata, a radna jedinica Društveni standard je samostalna ugostiteljska poslovna jedinica.

U sastavu Kombinata postoje i fabrike kao širi oblik organizovanja radnog potencijala od radne jedinice. Fabrika organizaciono zaokružuje jednu potpunu tehnološku cjelinu, tako da organizaciono predstavlja ustvari zajednicu radnih jedinica iz oblasti te tehnološke cjeline.

U sastavu Kombinata nalaze se 2 fabrike i to:

a) Fabrika Koksara koja predstavlja zajednicu RJ-a:
   - priprema lignita,
   - koksovanja,
   - destilacije i
   - uprave fabrike Koksare sa tehničkim biroom.

b) Fabrika Azotara koja predstavlja zajednicu RJ-a:
   - sinteze,
   - amonnitrata i
   - uprava fabrike Azotare sa tehničkim biroom.

Samo se posebi razumije da se tehnička podjela rada u Kombinatu organizaciono završava na radnim mjestima na koja je radni proces u radnim jedinicama podijeljen.

4. TEHNOLOŠKO EKONOMSKI INTEGRITET RADNIH JEDINICA

RJ - priprema lignita:

Ova radna jedinica po tehničkoj podjeli rada u Kombinatu obavlja slijedeće radne zadatke:

- priprema rovnu "Kreku" (granulacije - sitni lignit o-2o m/m, orah, kocka, komad I i komad II) za proces polukoksovanja, i to tako da odstrani jalovinu (sav lignit preko 45% pepela), zatim odstranjuje sraslace (do 3o% pepela) tako da iz ove operacije izadje ugalj sa sadržajem ispod 9% pepela i kao takav će služiti kao sirovina u polukoksovanju;

- ugalj prethodnog kvaliteta melje se u mlinovima čekićarima na granulaciju 1-4 mm, poslije čega ga suši dok se ne dobije sadržaj vlage cca 6-7%;

- u osušenom lignitu procesom polukoksovanja (polukoksovanje = švelovanje) - podvrgavanjem temperaturi do 500 C^{o}, smanjuju se isparljivi sastojci poslije čega se ovaj pretvara u polukoks, čime se ujedno i završava tehnološki proces ove RJ-e.

Opisani tehnološki proces predstavlja zaokruženu tehnološku cjelinu kojoj se zadaci mogu planirati, a njihovo izvršenje ekonomski pratiti, tako da je ovo i ekonomski zaokružena cjelina.

Radni kolektiv ove RJ-e u 1966. godini brojao je u prosjeku 238 članova, a kvalifikaciona struktura izgleda ovako:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
3	2	4	1	22	91	44	71	238

Prema novoj sistematizaciji radnih mjesta predložena je redukcija radnog kolektiva za 55 članova tj. sa 238 na 183, koji broj će u prosjeku biti u radnom odnosu u toku 1967. godine.

RJ - koksovanje:

Koksovanje po tehničkoj podjeli rada u Kombinatu obavlja slijedeće zadatke:

- sirovina za koksovanje je dobijeni polukoks u pripremi lignita i uvezeni kameni ugalj iz SAD-a (ovaj je iste granulacije kao i polukoks) koji se mješaju u srazmjeri 25:75 u dezintegratorima (mješačima);

- proizvodnja gotovog koksa obavlja se u visokim pećima od prethodne mješavine. Sam proces se sastoji u izazivanju hemijskih promjena na mješavini (ova se mašinskim putem ubacuje u visoke peći) koje se sastoje u isparavanju sumpora, amonijaka, metana, benzola, katrana itd., što se postiže održavanjem stalne temperature u peći od cca 1100°C (temperatura se postiže pomoću koksnog gasa koji se stalno nalazi izmedju zidova peći, a samo zagrjevanje mješavine vrši se od zidova peći ka sredini, koji proces traje 18^h) tako da se poslije 18^h istiskuje iz peći gotov koks u užarenom stanju koji poslije gašenja može odmah da se upotrebljava kao gorivo u metalurgiji;

- prilikom isparavanja hvata se koksni gas sa ostalim isparljivim sastojcima u posebne sabirače i otprema u destilaciju.

Ovaj tehnološki proces predstavlja zaokruženu tehnološku cjelinu, kojoj se zadaci mogu planirati, a njihovo izvršenje ekonomski pratiti, tako da je ovo i ekonomski zaokružena cjelina.

Radni kolektiv koksovanja u 1966. godini brojao je u prosjeku 332 člana, slijedeće kvalifikacione strukture:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
3	1	13	1	19	126	45	124	332

Nova sistematizacija radnih mjesta reducira u prijedlogu radni kolektiv za 45 članova, tj. sa 332 na 287, koji broj će u prosjeku sačinjavati radni kolektiv koksovanja u toku 1967. godine.

RJ - destilacija:

Po tehničkoj podjeli rada Destilacija u Kombinatu obavlja slijedeće zadatke:

- Iz koksnog gasa koji je za destilaciju sirovina prvo se izdvajaju amonijak, sirovi katran i sirovi benzol, koji proces se obavlja u odjeljenju kondenzacije;

- iz amonijaka u reakciji sa sumpornom kiselinom proizvodi se amonijumsulfat - vještačko gnojivo, koji proces se takodje obavlja u odjeljenju kondenzacije;

- iz sirovog katrana proizvode se katranska ulja, naftalin i katranska smola - ova se dalje finalizuje u cestosmolu i smolu za elektrode, a ovaj proces se obavlja u odjeljenju destilacije katrana;

- iz sirovog benzola proizvode se: čisti benzol, toluol, solwentnafta i naftalin, koji proces se obavlja u odjeljenju rektifikacije benzola.

I ovaj tehnološki proces predstavlja zaokruženu tehnološku i ekonomsku cjelinu, pa potpuno ispunjava uslove da se organizaciono ustroji kao radna jedinica.

Radni kolektiv Destilacije brojao je 1966. god. u prosjeku 186 članova sa slijedećom kvalifikacionom strukturom:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
3	3	1o	1	16	97	2o	36	186

Nova sistematizacija radnih mjesta predložila je redukciju radnog kolektiva na 155 članova što bi u 1967. god. trebalo da predstavlja prosječan broj zaposlenih.

RJ - sinteza:

Po tehničkoj podjeli rada Sinteza u Kombinatu obavlja slijedeće zadatke:

- Iz koksnog gasa kojeg kao svoju sirovinu dobija od RJ-e Destilacije, proizvodi hemijskom reakcijom amonijak, a iz vazduha po tzv. Linde-postupku proizvodi azot.

Radni zadaci Sinteze, tehnološki i ekonomski mogu da se zaokruže u cjelinu i da se tako prate, te sinteza može da egzistira kao radna jedinica.

Radni kolektiv Sinteze brojao je u 1966. godini u prosjeku 122 člana, sa slijedećom kvalifikacionom strukturom:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
9	-	2	1	48	48	9	5	122

Nova sistematizacija radnih mjesta predlaže redukciju radnog kolektiva na lo2 člana, koji bi broj u prosjeku sačinjavao radni kolektiv tokom 1967. godine.

RJ - Amonnitrat:

Amonnitrat ima slijedeće zadatke po tehničkoj podjeli rada:

- Iz amonijaka i azota, koje dobija kao sirovinu od Sinteze, zatim kamena krečnjaka kojeg dobija od Fabrike sode i od sumporne kiseline, koju dobija od "Zorke" Šabac i iz Subotice, proizvodi se u hemijskoj reakciji KAN - krečni amonnitrat tj. azotno vještačko djubrivo, koje se pojavljuje kao finalni proizvod cijele fabrike Azotare.

Tehnološki proces Amonnitrata predstavlja zaokruženu tehnološku i ekonomsku cjelinu, pa može da egzistira kao radna jedinica.

Radni kolektiv Amonnitrata brojao je u 1966. godini prosječno 151 član, a imao je slijedeću kvalifikacionu strukturu:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
5	1	3	1	51	46	41	3	151

Nova sistematizacija radnih mjesta predlaže redukciju radnog kolektiva na 117 članova, koji broj bi sačinjavao radni kolektiv tokom 1967. godine.

RJ - Fenol:

Fenol ima u Kombinatu slijedeće zadatke po tehničkoj podjeli rada:

- Iz čistog benzola kojeg dobija od Destilacije, natrijeve lužine koju dobija od Fabrike sode, i sumporne kiseline, kao sirovina, proizvodi fenol i natriumsulfit u omjeru 5:3;
- Budući da je primjenjena tehnologija u ovoj RJ-i u svijetu već prevazidjena, jer je postala skupa, fenol će se, uz manju dogradnju dalje preradjivati u parakrezol i kiselo-otporni kit, koji će predstavljati nove proizvode Kombinata.

Tehnološki proces Fenola predstavlja zaokruženu tehnološku i ekonomsku cjelinu, pa se organizaciono ovaj dio tehnološkog procesa Kombinata može postaviti kao RJ-a.

Radni kolektiv Fenola brojao je u 1966. godini u prosjeku 123 člana, a imao je slijedeću kvalifikacionu strukturu:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
3	2	12	-	6	80	16	4	123

Nova sistematizacija radnih mjesta ne predlaže znatniju redukciju.

RJ - Energetski pogon (Energana):

Ova radna jedinica u oblasti proizvodno-uslužne djelatnosti obavlja slijedeće zadatke u Kombinatu:

- proizvodi i distribuira dekarbonizovanu vodu,
- proizvodi i za potrebe proizvodnje distribuira električnu energiju (iz uglja),
- proizvodi i distribuira paru.

Obezbjedjenje energije za potrebe svih ostalih radnih jedinica samo po sebi predstavlja tehnološki zaokruženu cjelinu koju je moguće ekonomskim pokazateljima potpuno pratiti, tako da ova cjelina može da egzistira kao radna jedinica.

Radni kolektiv Energane brojao je tokom 1966. godine prosječno 126 članova, a imao je slijedeću kvalifikacionu strukturu:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
2	-	3	1	42	43	16	19	126

U jednom periodu 1966. godine radni kolektiv je bio veći i brojao je 149 članova, ali su 23 člana otpuštena tako da smo kvalifikacionu strukturu izrazili samo za postojeći radni kolektiv od 126 članova.
Nova sistematizacija radnih mjesta predlaže 145 izvršilaca kao radni kolektiv ove RJ-e u 1967. godini.

RJ - Elektro služba:

Ovo je takodje proizvodno-uslužna RJ-a, a obavlja slijedeće zadatke u Kombinatu:

- vrši popravke električnih postrojenja i instalacija (tekuće održavanje elektro-instalacija),
- vrši dogradnje i rekonstrukcije elektro-instalacija i postrojenja u granicama kapaciteta (investiciono održavanje).

Elektro služba ispunjava tehnološko-ekonomske uslove da se organizuje kao radna jedinica.
Radni kolektiv brojao je tokom 1966. godine u prosjeku 63 člana, slijedeće kvalifikacione strukture:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
-	2	3	1	18	33	5	1	63

Nova sistematizacija predlaže povećanje radnog kolektiva na 71 člana.

RJ - Mehanička radionica:

Ova radna jedinica obavlja u Kombinatu slijedeće proizvodno-uslužne poslove:

- redovno mašinsko održavanje za ostale radne jedinice,
- investiciono održavanje mašinskih postrojenja,
- popravke mašinskih postrojenja,
- rekonstrukcije i dogradnje postrojenja.

Djelokrug zadataka mehaničke radionice tehnološko-ekonomski predstavlja zaokruženu cjelinu, tako da može da se organizuje kao radna jedinica.
Radni kolektiv ove RJ-e brojao je u 1966. god. 169 članova, slijedeće kvalifikacione strukture:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
4	-	7	-	41	84	20	13	169

Nova sistematizacija predlaže 307 koji broj je zaposlen u 1967. godini.

RJ - Željeznički saobraćaj:

Željeznički saobraćaj obavlja u Kombinatu jedinstven zadatak dovoza sirovina i odvoza gotovih proizvoda tako da se taj zadatak sam po sebi nameće kao jedinstvena tehnološko-ekonomska cjelina.

Radni kolektiv ove RJ-e brojao je tokom 1966. godine u prosjeku 181 član, slijedeće kvalifikacione strukture:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
2	-	1	-	5o	78	49	1	181

Nova sistematizacija radnih mjesta predložila je redukciju radnog kolektiva na 148 članova.

RJ - Služba za automatiku, mjerenja i regulaciju (SAMR):

SAMR obavlja slijedeće proizvodno-uslužne poslove:

- redovno održavanje mjernih i regulacionih uredjaja,
- investiciono održavanje mjernih i regulacionih uredjaja,
- popravke mjernih i regulacionih uredjaja,
- dogradnja i rekonstrukcija mjernih i regulacionih uredjaja, u granicama svojih kapaciteta.

Smatramo da je ovo korak više u našoj praksi u objedinjavanju pojedinih specijalizovanih zadataka kod složenih tehnoloških procesa u radnu jedinicu, jer ovo demantuje razna mišljenja oportuna ustrojstvu organizacije po radnim jedinicama, koja još samo tu i tamo lebde na zastarjelom shvatanju da je ovakve i slične procese nemoguće tehnološko-ekonomski zaokružiti u radne jedinice.

Radni kolektiv SAMR u 1966. brojao je 45 članova, slijedeće kvalifikacione strukture:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
-	-	6	1	21	12	3	2	45

Nova sistematizacija radnih mjesta predložila je neznatno povećanje radnog kolektiva na 47 članova.

RJ - Služba tehničke kontrole (STK):

STK obavlja u Kombinatu jedinstven proizvodno-uslužni zadatak vršenja kontrole kvaliteta gotovih proizvoda, poluproizvoda i sirovina.

Ovaj zadatak, slično zadacima u RJ - SAMR, tehnološko-ekonomski može da se zaokružuje u jedinstvenu radnu cjelinu, kao što je praksa Kombinata i pokazala.

Radni kolektiv STK brojao je 1966. godine 116 članova u prosjeku, slijedeće kvalifikacione strukture:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
5	1	43	1	6	60	-	-	116

Nova sistematizacija radnih mjesta predložila je redukciju radnog kolektiva u 1967. godini na 102 člana.

RJ - Gradjevinsko održavanje:

Svi komunalno-gradjevinski poslovi u Kombinatu zaokruženi su u jedinstvenu tehnološko-ekonomsku cjelinu i obavlja ih ova RJ-a.
Radni kolektiv koji je radio na poslovima ove RJ-e brojao je u 1966. godini u prosjeku 108 članova i imao je slijedeću kvalifikacionu strukturu:

MARKSISTIČKI CENTAR Marksistička biblioteka TK 7114 ČUVAJTE OVU KNJIGU

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
-	-	3	-	5	26	44	30	108

Nova sistematizacija radnih mjesta predložila je redukciju radnog kolektiva u 1967. godini na 88 članova.

RJ - Sektor obezbjedjenja:

Sektor obezbjedjenja kao proizvodno-uslužna radna jedinica obavlja u Kombinatu slijedeće poslove:

- obezbjedjuje zaštitu imovine od oštećenja, otudjenja, požara, poplava i slično,
- obavlja poslove iz djelokruga rada narodne odbrane i civilne zaštite,
- obavlja i druge poslove koji su mu dati u nadležnost.

Kao što se da zaključiti vatrogasni poslovi i poslovi čuvanja imovine Kombinata, zaokruženi su u radnu i ekonomsku cjelinu i organizovani kao radna jedinica.

Radni kolektiv Sektora brojao je tokom 1966. godine u prosjeku 97 članova, a nova sistematizacija radnih mjesta nije predložila nikakvu redukciju. Kvalifikaciona struktura radnog kolektiva je slijedeća:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
1	-	3	3	1	49	26	14	97

RJ - Konstrukcioni biro:

Poslovi projektovanja, konstrukcije i snimanja za potrebe Kombinata tehnološko-ekonomski su objedinjeni i obavljaju se u okviru ove RJ-e.

Radni kolektiv koji obavlja ove poslove brojao je u 1966. godini prosječno 15 članova, a imao je slijedeću kvalifikacionu strukturu:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
1	2	6	2	1	2	-	1	15

Nova sistematizacija radnih mjesta predlaže redukciju radnog kolektiva u 1967. god. na 13 članova.

RJ - Društveni standard:

Društveni standard je samostalna ugostiteljska poslovna jedinica koja obavlja slijedeće zadatke u Kombinatu iz oblasti sporedne djelatnosti:

- vrši usluge ishrane radnika u Kombinatu,
- vrši usluge smještaja članova radnog kolektiva Kombinata u samačkim prostorijama,
- vrši usluge smještaja i organizacije odmora radnika Kombinata u odmarališima,
- vrši ostale usluge vezane za odmor i rekreaciju članova radnog kolektiva Kombinata.

Ova poslovna jedinica registrovana je kod Okružnog privrednog suda u Tuzli pod brojem Fi 384/66. od 19. maja 1966. godine.

RJ - Komercijalni sektor:

Komercijalni sektor pripada grupi radnih jedinica tzv. zajedničkih službi, a djelokrug rada mu se proteže na slijedeće poslove u Kombinatu:

- vrši poslove nabavki sirovina, opreme i drugih sredstava za rad u cilju održavanja kontinuiteta procesa proizvodnje u Kombinatu, a u tim poslovima je dužan maksimalno primjenjivati ekonomske principe poslovanja (posebno voditi računa o ekonomičnosti nabavki). Poslovi nabavki organizaciono su objedinjeni u nabavno odjeljenje sektora;
- vrši prijem i kontrolu prispelih pošiljki sredstava za proizvodnju,

- vrši uskladištenje nabavljenih sredstava za proizvodnju,
- vrši prodaju gotovih proizvoda, zaključuje ugovore o isporuci i vršenju usluga i vodi sve vrste evidencija vezanih za prodaju, koji su poslovi objedinjeni u prodajno odjeljenje sektora,
- vrši stalno ispitivanje tržišta i sprovodi razne oblike ekonomske propagande, koji su poslovi objedinjeni u odjeljenje za istraživanje tržišta,
- vrši prodaju viška osnovnih sredstava, rabljenih materijala i otpadaka za račun radnih jedinica.

Samo po sebi se razumije da poslovi robnog prometa egzistiraju kao faza i osamostaljena funkcija reprodukcije u radnoj organizaciji pa je sasvim racionalno organizovati ih u jedinstvenu radnu i ekonomsku cjelinu - radnu jedinicu.

Na poslovima iz djelokruga komercijalnog sektora radio je radni kolektiv od 56 članova u 1966. godini sa slijedećom kvalifikacionom strukturom:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
4	9	15	1o	1	7	1o	-	56

Nova sistematizacija radnih mjesta predložila je redukciju radnog kolektiva u 1967. godini na 45 članova.

RJ - Sektor za razvoj i unapredjenje:

Ovaj sektor iz grupacije radnih jedinica zajedničkih službi obavlja u okviru Kombinata slijedeće zadatke:

- prati i analizira dostignuća u oblasti tehnologije hemijske prerade uglja, azotnih djubriva i fenola i daje prijedloge za primjenu navedenih dostignuća u praksi Kombinata,
- prati i analizira pojave u tehnološkom procesu u vezi sa randmanom i kvalitetom proizvoda, održavanjem pogona i korišćenjem kapaciteta, u kom smislu daje konkretne prijedloge,

- priprema programe za uvodjenje novih proizvoda u okviru postojećih postrojenja,
- analizira i studira ponude o izvodjenju investicionih objekata sa gledišta tehničko-tehnoloških i ekonomskih rješenja, u kome cilju priprema i programe investicionih zahvata,
- izradjuje elaborate i projekte iz djelokruga svoga rada uz angažovanje specijalizovanih institucija.

Kao što se vidi, poslovi Sektora za razvoj nose pečat studija, racionalizacija i naučnih opservacija i zaključaka od praktične koristi za Kombinat, što im daje karakter radne i ekonomske zaokruženosti. I ovaj dio radnog procesa Kombinata, koji organizaciono egzistira kao radna jedinica, organizaciono i samoupravljački sankcioniše one tendencije naše prakse koje već sopstvenom unutrašnjom snagom krče puteve često blokirane raznim ekstenzivnostima naročito tamo, u našoj praksi, gdje prije reforme ništa objektivno nije bilo tako jako da probudi i natjera subjektivne snage na puteve naučne organizacije i rukovodjenja u radnoj organizaciji.

Radni kolektiv sektora u 1966. god. je brojao 28 članova, slijedeće kvalifikacione strukture:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
11	-	14	2	-	1	-	-	28

Nova sistematizacija radnih mjesta predložila je povećanje radnog kolektiva u 1967. godini na 39 članova.

RJ - Finansijski sektor:

I ovaj sektor pripada grupi radnih jedinica zajedničkih službi, a u Kombinatu obavlja slijedeće poslove:

- obezbjedjuje finansijska sredstva za kontinuirani rad Kombinata i vrši kontrolu njihove namjenske upotrebe,

- obavlja kreditne poslove za račun Kombinata sa bankama i u vezi sa tim sastavlja svu ugovorenu dokumentaciju i održava poslovne veze sa bankom i službom društvenog knjigovodstva,
- registruje sve poslovne promjene (dogadjaje) u Kombinatu po pojedinim radnim jedinicama, u koju svrhu vodi sve evidencije i poslovne knjige predvidjene zakonom i drugim propisima,
- vrši obračun ličnih dohodaka, vodi blagajničko poslovanje, čuva hartije od vrijednosti i ostale dokumente,
- stara se o sprovodjenju finansijske discipline i svih propisa vezanih za finansijsko i računovodstveno poslovanje.

Poslovi Finansijskog sektora organizovani su u slijedeća odjeljenja:

- materijalno knjigovodstvo,
- knjigovodstvo radnih jedinica (pogonsko knjigovodstvo),
- finansijsko knjigovodstvo,
- knjigovodstvo investicija,
- finansijska operativa (blagajna i likvidatura).

Slično poslovima Komercijalnog sektora i poslovi ovog sektora su sami posebi-osamostaljena funkcija u procesu rada Kombinata, zajednički su za sve radne jedinice, te ispunjavaju sve radne i ekonomske uslove da se organizuju kao radna jedinica.

Radni kolektiv sektora brojao je u 1966. god. 97 članova, slijedeće kvalifikacione strukture:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno	
4	3	52	36	-	2	-	-	97	U 1966. g.
2	3	42	21	-	1	-	-	69	Prijedlog nove sistematizacije za 1967. g.

RJ - Sektor za kadrove i opšte poslove:

Ova radna jedinica iz oblasti zajedničkih službi obavlja u Kombinatu slijedeće poslove:

- svi poslovi oko osiguranja potrebnih kadrova za Kombinat,
- vodi svu potrebnu i propisanu evidenciju o radnim odnosima,
- vrši opštu brigu o članovima radnog kolektiva Kombinata,
- planira, organizuje i izvodi sve oblike stručnog, društveno-ekonomskog i opšteg obrazovanja,
- obavlja poslove oko stipendiranja, kreditiranja i prihvatanja stipendista i učenika kao i oko izvodjenja ferijalne prakse,
- vrši prijem i raspored prispjele pošte za Kombinat i otprema svu poštu Kombinata,
- obavlja sve tehničke poslove po donesenim odlukama organa upravljanja,
- vrši usluge prepisa materijala putem daktilobiroa.

Poslovi Općeg sektora podijeljeni su organizaciono na slijedeće službe:

- kadrovska služba,
- opšta služba,
- pravna služba,
- služba zaštite na radu,
- služba radničke samouprave,
- daktilobiro.

Radni kolektiv Sektora u 1966. godini brojao je u prosjeku 7o članova, a nova sistematizacija nije predložila ni redukciju ni povećanje. Kvalifikaciona struktura je bila slijedeća:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
3	4	9	2o	4	9	5	16	7o

RJ - Sektor za ekonomiku:

Sektor za ekonomiku kao RJ - zajedničkih službi u Kombinatu, obavlja slijedeće poslove:

- priprema dokumentaciju na osnovu koje organi upravljanja donose opšte proporcije plana Kombinata u svim fazama i na svim nivoima upravljanja,
- priprema planove radnih jedinica Kombinata na osnovu utvrdjene metodologije planiranja,
- analizira izvršenje planskih zadataka, produktivnost rada i ekonomičnost poslovanja,
- vrši statističko praćenje dinamike proizvodnje, ličnih dohodaka, cijena, troškova i drugih kategorija važnih za Kombinat i radne jedinice,
- sastavlja izvještaje koje Kombinat dostavlja društveno-političkim zajednicama, udruženjima i komorama,
- istražuje mogućnosti za unapredjenje ekonomije Kombinata, a naročito metodologiju planiranja,
- istražuje i unapredjuje osnove i mjerila za formiranje i raspodjelu ukupnog prihoda i dohotka radnih jedinica i Kombinata.

Poslovi Sektora za ekonomiku organizovani su u slijedeća odjeljenja:

- odjeljenje za plan,
- odjeljenje za sistem raspodjele i organizaciju,
- odjeljenje za statistiku.

Poslovi ovog sektora, slično Sektoru za razvoj su povezani plansko-analitičkim i istraživačkim elementima na terenu ekonomije Kombinata u jedinstvenu radnu i ekonomsku cjelinu i otuda organizovani kao radna jedinica.

Radni kolektiv sektora u 1966. god. brojao je 13 članova, a imao je slijedeću kvalifikacionu strukturu:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno	
11	-	2	-	-	-	-	-	13	
12	-	2	-	-	-	-	-		Nova sistematizacija

RJ-e Uprave fabrika sa tehničkim biroom

Uprava fabrike Koksare sa tehničkim biroom i uprava fabrike Azotare sa tehničkim biroom su takodje radne jedinice u okviru Kombinata čiji se djelokrug rada proteže na poslove što racionalnije organizacije i rukovodjenja procesom rada na nivou zajednice radnih jedinica koje sačinjavaju fabriku, s tim da tehnički biro u okviru svake od ovih RJ-a ima slijedeće zadatke:

- priprema remonte, vrši nadzor nad njihovim izvodjenjem i sredjuje dokumentaciju u vezi sa njima,
- sastavlja elaborate o manjim rekonstrukcijama i vrši nadzor nad istima,
- analizira kvarove na postrojenjima i priprema normalizaciju i standardizaciju održavanja istih,
- vodi računa o realizaciji sredstava iz amortizacije planiranih za tekuću godinu,
- vodi računa o naplati šteta kod osiguravajućeg zavoda.

Smatramo da bi poslove tehničkog biroa fabrika sasvim uspješno mogle obavljati RJ-e proizvodno-uslužne djelatnosti i zajedničkih službi.

Radni kolektiv ovih dvaju radnih jedinica u 1966. godini imali su slijedeći broj članova i kvalifikacionu strukturu:

Kvalifikacija	VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno	Nova sist.
Uprava Koksare sa teh.bir.	5	3	7	4	1	-	1	-	21	19
Uprava Azotare sa teh.biroom	5	-	9	4	1	-	1	-	20	15

RJ - zajednički troškovi:

Ova radna jedinica ima u Kombinatu specifičan karakter. Naime, njezin ukupan prihod formira se iz doprinosa ostalih radnih jedinica proporcionalno veličini dohotka svake radne jedinice, naravno prema odredjenom ključu. Medjutim, ukupan prihod služi za finansiranje onih troškova koje Kombinat ima na osnovu statusa samostalne radne organizacije kao pravnog lica koje u ime svih radnih jedinica istupa prema društvenoj zajednici odakle proizlaze i odredjeni troškovi kao što su:

- troškovi interne kontrole poslovanja,
- troškovi statističkog biroa,
- lični dohoci direktora, njegovog pomoćnika i njegovih sekretarica,
- lični dohoci onih članova radnog kolektiva Kombinata koji ne rade a još primaju lične dohotke (na spisku za penzionisanje).

Ukratko, zajednički troškovi su konto u knjigovodstvu preko koga se evidentira gornja finansijska dinamika.

Polazeći od istine da kao radna jedinica može da egzistira samo onaj dio ukupnog proizvodno-društvenog potencijala radne organizacije koji može tehnološki odnosno radno (bilo koji radni proces) tako da se zaokruži da je tom dijelu radnog procesa moguće planirati radne zadatke za koje se tačno može angažovati jedan dio sredstava za proizvodnju i jedan broj radnih ljudi, da se izvršenje zadataka može permanentno pratiti po svim kategorijama koje ekonomski principi poslovanja imperativno nameću, kao i da radni kolektiv angažovan na tim zadacima ima sve uslove da se na samoupravnim osnovama spaja sa rezultatima svoga rada (sve ovo je zacrtao i Statut Kombinata - član 53.) dolazimo do zaključka, da proces organizovanja dijelova proizvodno-društvenog potencijala Kombinata, nije ni bio, objektivno ne može biti statičan i zauvijek dat odredjenom organizacionom šemom, nego je to po

svojim unutrašnjim zakonitostima veoma dinamičan proces. Ovu dinamiku posebno sa svoje strane dokazuju već postojeći primjeri ustrojavanja novih i ukidanja nekih RJ-a koje su jedno vrijeme postojale, tako da i nema potrebe da se u okvirima Kombinata još čime dokazuje. Vrijedan je isticanja i pažnje stav radnog kolektiva Kombinata da se na početku svake godine svakoj radno-ekonomskoj cjelini, ako za to ispunjava uslove, može priznati status radne jedinice - ovaj stav našao je svoje mjesto i u Statutu Kombinata, član 55. - koji znači da su u ovom velikom kolektivu naše privrede našle već čvrste temelje one tendencije koje samoupravljanje nezadrživo nosi već svojom unutrašnjom snagom, a koje, nažalost, još na prilično broju punktova naše privrede, defakto tek stiču pravo gradjanstva. Iako se dosadašnja praksa radnih jedinica Kombinata nije često analizirala van Kombinata, sigurni smo da Kombinat sa postojećom organizacijom po radnim jedinicama, samim svojim postojanjem objektivno stimuliše pozitivne tendencije a iskustva njegove organizacije po radnim jedinicama mogla bi još mnogo više koristiti na širem privrednom području, jer Kombinat spada medju one radne organizacije koje su prve u našoj zemlji organizovale svoj radni potencijal u obliku radnih jedinica.

Posmatrajući, makar i globalno, dinamiku organizacione strukture Kombinata po radnim jedinicama, dolazimo do važnog zaključka da ovaj proces ne može nikako biti po karakteru aproksimativan, iako su prvi koraci te organizacije u Kombinatu poprimali nužno i takav karakter, nego kako se sve više razvija u toj mjeri se sve više probija i afirmiše njegova glavna unutrašnja zakonitost - ekonomska racionalnost procesa udružena sa oslobadjanjem rada kroz neposredno upravljanje svim njegovim rezultatima. Ova zakonitost koja je već došla i sve više dolazi do izražaja u Kombinatu već opredjeljuje akcije radnog kolektiva u razvijanju tog procesa dalje. Otuda poslije i kraće opservacije napred datog tehnološko-ekonomskog integriteta radnih jedinica, dolazimo do zaključka da bi proces organizacije po radnim jedinicama mogao da bude još

optimalniji, jer postoje takve tehnološko-ekonomske cjeline koje bi se mogle organizovati u radnu jedinicu - na primjer: radni potencijal angažovan u odjeljenju kondenzacije, radni potencijal odjeljenja rektifikacije benzola (svi su sada u sastavu RJ-e Destilacije) - što su neki članovi radnog kolektiva takodje uočili. Medjutim napredak ovog procesa, koji bi nesumnjivo značio i neposrednije samoupravljanje, objektivno je u procesnoj (faznoj) hemijskoj tehnologiji kakva je u Kombinatu, uslovljen uvodjenjem mjernih instrumenata, a ovo je materijalna investicija na koju u sadašnjoj ekonomskoj situaciji Kombinat izgleda ne može da se odluči. Medjutim, nesumnjivo je da će osnovna zakonitost ovoga procesa trasirati dalji put i usmjeriti dalje akcije u tom pravcu.

5. STRUKTURA ORGANA UPRAVLJANJA U KOMBINATU

Radni kolektiv Kombinata upravlja procesima reprodukcije na nivou Kombinata preko slijedećih organa:

- zbora radnih ljudi u radnoj zajednici Kombinata;
- referenduma,
- prava inicijative članova radne zajednice Kombinata,
- Radničkog savjeta Kombinata i
- Upravnog odbora Kombinata.

Radni kolektiv radne jedinice upravlja procesom reprodukcije na nivou radne jedinice preko slijedećih organa:

- zbora radnih ljudi radne jedinice i
- zbora radnih ljudi obračunske jedinice,
- savjeta radne jedinice.

Pošto zadatak ove analize nije da detaljno analizira autonomiju pojedinih organa samoupravljanja, (ova je data detaljno u Statutu), samo ćemo se načelno osvrnuti na svaki od njih koliko da nam slijedeća izlaganja budu jasna:

Zbor radnih ljudi u radnoj zajednici Kombinata je organ neposrednog upravljanja na nivou Kombinata, koji se izjašnjava o svim normativnim aktima koji se donose na nivou Kombinata i čije odluke obavezuju Radnički savjet Kombinata, naravno ako su izglasane većinom glasova, a samo glasanje je javno.

Referendumom se radna zajednica Kombinata neposredno i tajnim glasanjem izjašnjava o izuzetno važnim pitanjima za Kombinat kao što su pitanja iz oblasti integracije i krupnih investicija. Referendum može da se raspiše i za pojedine radne jedinice.

Pravo inicijative članova radne zajednice Kombinata nije neki posebni organ samoupravljanja, ali je dio samoupravljanja kao posebno istaknuto pravo svakog člana radne zajednice Kombinata da dadne inicijativu za:

- sazivanje zbora radnih ljudi,
- pokretanje referenduma,
- izbor i opoziv članova organa upravljanja,
- izmjenu i dopunu Statuta i drugih akata.

Nadležni organ upravljanja dužan je da razmotri podnijeti prijedlog i da obavezno pismeno obavijesti radnika o rezultatu njegove inicijative.

Radnički savjet Kombinata vodi proizvodnu, investicionu, komercijalnu i kadrovsku politiku na nivou Kombinata, a djelokrug njegovog odlučivanja kao i način izbora i rada detaljno su propisani Statutom Kombinata.

Prema odredbama Statuta, Radnički savjet Kombinata treba da ima 39 članova, koliko je i izabrano u postojeći Radnički savjet i to polovina sastava na izborima od 3o. aprila 1965. godine, a druga polovina na izborima od 21. aprila 1966. godine. Članovi izabrani 1966. god. zamijenili su članove kojima je mandat istekao.

Kvalifikaciona struktura članova postojećeg Radničkog savjeta Kombinata izgleda poslije izbora 1966. godine ovako:

Tabela I

Sastav po kvalifikaciji	Muških	Ženskih	Ukupno
Radnici iz neposredne proizv.			
Visokostručnih	4	-	4
Visokokvalifikovanih	9	-	9
Srednje stručnih	4	-	4
Kvalifikovanih	3	-	3
Ukupno:	20	-	20
Ostali radnici:			
Visokostručnih	3	-	3
Visokokvalifikovanih	5	-	5
Srednje stručnih	9	-	9
Kvalifikovanih	-	-	-
Niže stručnih	1	-	1
Ukupno:	18	-	18
Svega RS KHK:	38	-	38

Tokom 1966. god. Radnički savjet je održao ukupno 26 sjednica od kojih su 14 trajale duže od 6 sati.

Upravni odbor Kombinata je izvršni organ Radničkog savjeta, čiji je djelokrug rada tačno odredjen Statutom. Prema Statutu broji 9 članova, u ovaj broj ulazi i g. direktor, koliko je i izabrano na prvoj sjednici novoizabranog Radničkog savjeta održanoj 29. aprila 1966. godine. Kvalifikaciona struktura postojećeg Upravnog odbora izgleda ovako: 2 visokokvalifikovana i 1 kvalifikovani radnik iz neposredne proizvodnje i 3 visokostručna, 1 višestručni i 2 srednjestručna člana radnog kolektiva izvan neposredne proizvodnje. Ovaj Upravni odbor održao je u 1966. godini 44 sjednice.

Zbor radnih ljudi radne jedinice je najneposredniji organ upravljanja u radnoj jedinici, koji sastajući se najmanje 2 puta mjesečno vodi cjelokupnu proizvodnu, investicionu, komercijalnu i kadrovsku politiku u radnoj jedinici. Njega sačinjavaju svi članovi kolektiva radne jedinice, koji na ovaj način direktno upravljaju rezultatima svoga rada, naravno u okvirima materijalne autonomije radne jedinice. Sve radne

jedinice u Kombinatu imaju ovaj organ upravljanja, a njegova autonomija je takodje razradjena u Statutu Kombinata.

Zbor radnih ljudi obračunske jedinice je organ neposrednog upravljanja u obračunskoj jedinici, tamo gdje u okviru radne jedinice postoje i obračunske jedinice. Ovaj organ je kompetentan i autonoman u pitanjima raspodjele ličnih dohodaka u obračunskoj jedinici dok iz oblasti ostalih pitanja poslovne politike u obračunskoj jedinici daje samo prijedloge zboru radnih ljudi radne jedinice.

Savjet radne jedinice je izvršni organ zbora radne jedinice, slično Upravnom odboru u odnosu na Radnički savjet Kombinata. Statut daje pravo svim radnim jedinicama da ga osnivaju, a u njega se može birati 7-15 članova. Tokom 1966. godine, što će biti, manje više, praksa i u budućnosti, savjete su u Kombinatu imale skoro sve proizvodne i proizvodno uslužne radne jedinice, tj. one sa većim radnim kolektivom, dok radne jedinice sa manjim kolektivom, a to su uglavnom radne jedinice zajedničkih službi, nisu imale savjete, što je sasvim razumljivo. Statut ne odredjuje veličinu radnog kolektiva radne jedinice pri kojoj bi postojala obaveza da se izabere savjet radne jedinice. Rukovodilac radne jedinice je po svom položaju član savjeta.

Rukovodjenje procesom rada u Kombinatu na osnovu odluka organa samoupravljanja vrši generalni direktor, uz pomoć zamjenika, pomoćnika i tehničkog direktora, kao i direktora proizvodnje fabrika i sektora i drugih rukovodilaca u Kombinatu, tako da u rukovodeća radna mjesta u Kombinatu (prema Statutu) spadaju:

- generalni direktor,
- zamjenik generalnog direktora,
- tehnički direktor,
- pomoćnik generalnog direktora po opštim pitanjima,
- direktor finansijskog sektora,
- direktor komercijalnog sektora,
- direktor sektora za ekonomiku,

- direktor sektora za unapredjenje i razvoj,
- šef sektora za kadrove i opšte poslove,
- šef sektora za obezbjedjenje,
- direktor proizvodnje Koksare i
- direktor proizvodnje Azotare.

Statutarna je obaveza rukovodilaca Kombinata da kao stručno-operativna lica ne samo što racionalnije organizuju procese rada u raznim fazama i na raznim punktovima tehnološkog odnosno radnog procesa u Kombinatu, nego i da pomažu organima samoupravljanja u kreiranju poslovne politike na stručnim i naučnim osnovama.

Iz date strukture organa upravljanja i rukovodjenja u Kombinatu, da se zaključiti da je ona kompatibilna organizacionoj strukturi Kombinata, što je i nužno.

Statut i drugi akti Kombinata zacrtali su široku socijalnu autonomiju organima neposrednog samoupravljanja koja pruža osnovu da se u granicama materijalne autonomije vrši proces intenzivnog oslobadjanja rada. Stepen materijalne autonomije radnih jedinica i biće ustvari predmet razmatranja u drugom dijelu analize. Tada će stvarni odnosi u upravljanju reprodukcijom u Kombinatu i uspjesi u spajanju rada sa njegovim rezultatima, biti mnogo jasniji.

6. EKONOMSKI POLOŽAJ KOMBINATA U 1966. GODINI

Pre nego što prezentiramo bar globalne pokazatelje o opštem ekonomskom stanju Kombinata u 1966. godini, dajemo kratak prikaz proizvodno-tehničkog i ljudskog potencijala, u 1966. godini, koji je pre svega najviše i uticao direktno ili kao materijalna pretpostavka postignutih rezultata koji su opredjelili ekonomski položaj Kombinata u 1966. godini.

Kombinat je u 1966. godini raspolagao sa potencijalom osnovnih sredstava čija je sadašnja vrijednost u 1966. godini (na dan 31.12.1966.) iznosila 37.611,747.- novih dinara. U odnosu na 1965. godinu ovaj potencijal veći je za cca 31%.

Obrtna sredstva Kombinata na dan 31.12.1966. god. iznosila su 11.997.678.- novih dinara, od čega se najveći dio nalazio u obliku potraživanja od kupaca - 5.452.841.- novih dinara. U odnosu na 1965. godinu, Kombinat je imao veća obrtna sredstva za cca 43%.

Koeficijent obrta obrtnih sredstava, koji može da posluži kao indikator rentabiliteta, kretao se za poslednje 3 godine kako slijedi: 1964. godine iznosio je 5,38, 1965. god. 3,89 a 1966. godine 3,54. Pošto ne raspolažemo drugim elementima bitnim za rentabilnost poslovanja, to ništa ne zaključujemo tendencijama tog pokazatelja za poslednje 3 godine iako bi se po koeficijentima obrta moglo zaključiti da je rentabilnost imala tendenciju pada. Napominjemo da je koeficijent računat kao odnos izmedju vrijednosti realizacije i prosječno korišćenih obrtnih sredstava tokom godine.

Radni kolektiv Kombinata brojao je u prosjeku 2.623 člana tokom 1966. godine čije kvantitivno angažovanje i kvalifikacionu strukturu dajemo po mjesecima u slijedećoj tabeli:

Pregled angažovanosti radnog kolektiva KHK
u 1966. god. po kvalifikacijama

Tabela II

Mjesec 1966. god.	Kvalifikacija								Ukupno
	VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	
Januar	61	33	260	99	300	980	291	631	2.650
Februar	61	33	260	98	300	979	291	630	2.652
Mart	63	35	256	98	299	979	291	627	2.648
April	65	37	258	97	297	991	291	628	2.664
Maj	65	38	259	97	297	993	290	630	2.669
Juni	68	38	264	96	291	988	291	629	2.665
Juli	70	39	246	95	262	975	290	626	2.619
Avgust	70	39	268	95	263	975	287	623	2.620
Septembar	68	38	265	95	263	975	286	619	2.606
Oktobar	66	39	272	94	262	977	278	610	2.598
Novembar	66	40	274	94	262	974	276	609	2.595
Decembar	64	42	271	94	260	962	258	549	2.500

Izvor: Izvještaj o poslovanju Kombinata za 1966. god.

Relativna struktura radnog kolektiva po kvalifikacijama u 1966. god. (izračunato na bazi stanja po mjesecima) izgledala je ovako:

VSS	VS	SSS	NSS	VK	KV	PK	NK	Ukupno
2,5%	1,5%	10%	3,5%	11%	37,5%	11%	23%	100%

Relativna struktura nameće zaključak da su nekvalifikovani i polukvalifikovani radnici i članovi radnog kolektiva sa nižom stručnom spremom zastupljeni u kolektivu Kombinata sa značajnim procentom - 37,5%. U drugom dijelu radnog kolektiva primjetno je relativno malo učešće visoke stručne spreme.

Raspolažući i koristeći gornji proizvodno-tehnički i ljudski potencijal, Kombinat je u 1966. godini ostvario slijedeće rezultate, snimljene na dan 31.12.1966. godine:

- Ukupan prihod	N.din.	281.967.006,00
- Troškovi poslovanja	"	248.504.674,00
- Dohodak	N.din.	33.462.332,00
- Dispeč	"	2.345.142,00
- Dohodak za raspodjelu	N.din.	35.807.474,00
- Od toga lični dohoci	"	35.338.418,00
- Fondovi	"	469.056,00

Učešće ličnih dohodaka u dohotku Kombinata iznosilo je 98,69% a fondova 1,31%. Ovako ostvarena proporcija u raspodjeli dohotka u 1966. godini ne odgovara proporciji zacrtanoj u Pravilniku o raspodjeli dohotka u Kombinatu gdje lični dohoci prema fondovima treba da se odnose u srazmjeri 90:10. Ne raspolažući pokazateljima o materijalnoj osnovi za proširenu reprodukciju u Kombinatu izraženoj u fondovima Kombinata iz godina prije 1966. godine, ograničavamo se na zaključak da su materijalna sredstva izdvojena za te svrhe u 1966. god. u odnosu na veličinu i potrebe Kombinata više nego zanemarujuća veličina. Pored toga u 1966. god. nije ostvarena zacrtana politika raspodjele dohotka. Polazeći od pretpostavke da je zacrtana politika istinska sinteza kako mogućnosti tako i

potreba Kombinata u oblasti proširene reprodukcije, samo posebi se zaključuje da je ostvarenom raspodjelom u 1966. god. Kombinat stavljen u nezavidan položaj egzistiranja na granici rentabiliteta. Ne ulazeći na ovom mjestu u kompleks faktora koji sve ovo determinišu (ovi faktori će jednim dijelom biti predmet razmatranja u drugom dijelu analize), dajemo ovdje još neke pokazatelje koji treba da nam kvalitet ekonomije Kombinata u 1966. godini analitički više prezentiraju. Naime, u odnosu na 1965. godinu, Kombinat je u 1966. godini pokazao i ove rezultate:

- vrijednost ostvarene proizvodnje je pala za 1,04%,
- produktivnost rada je porasla za 1,57%,
- ekonomičnost je pala za 3,08%,
- rentabilnost je pala za 3,97%,
- ukupna ekonomija je opala za 0,91%,
- prosječan broj zaposlenih opao je za 1,22%,
- potraživanja od kupaca su porasla za 19,65%,
- zalihe materijala i sirovina (po vrijednosti) porasle za 16,97%,
- zalihe gotovih proizvoda i poluproizvoda su porasle za 135,63%,
- dohodak je smanjen za 5,22%,
- lični dohoci (nominalni) su porasli za 11,81%,
- prosječna lična primanja po zaposlenom su porasla za 27,37%.

Pošto je dohodak opao za 5,22% a broj zaposlenih za 1,22% uz činjenicu da su nominalni lični dohoci porasli za 11,81%, posve je jasno da se u raspodjeli dohotka drastično odstupilo od zacrtane politike na račun fondova, čime se donekle objašnjava kvantitativno stanje fondova u 1966. godini. Izražavamo sumnju u tumačenje pokazatelja o porastu produktivnosti. Iako se u izvještaju o poslovanju Kombinata za 1966. god. (odavde su uglavnom crpljeni pokazatelji relevantni za ocjenu ekonomskog položaja Kombinata) kaže da je produktivnost te godine, u odnosu na 1965. godinu, porasla za 1,57%, ovo ne možemo prihvatiti kao porast produktivnosti sve dotle dok pokazatelj ekonomičnosti pokazuje pad, što je ovdje slučaj. Otuda smatramo da produktivnost u 1966. godini nije porasla.

Pošto pokazatelj ukupne ekonomije pokazuje pad u 1966. god. (on je sintetički izraz pokazatelja produktivnosti, ekonomič-nosti i rentabilnosti) sasvim je uočljivo da ekonomski polo-žaj Kombinata u 1966. u odnosu na 1965. god. ne da nije po-boljšan, on je pogoršan.

S obzirom da je, u periodu koji nas u analizi interesuje, počelo dejstvo privredne i društvene reforme koje se evident-no osjetilo i na rezultatima poslovanja Kombinata, dajemo u tabeli III pregled osnovnih elemenata rezultata poslovanja iz kojih se vidi uticaj reforme na privredjivanje. Tabela III je prikazana na str. 33.

Pošto je kvalitet ekonomije u 1966. godini dat u ranijem izlaganju komparativno prema 1965. godini, ovdje samo kratko komentarišemo uticaj reforme od početka reforme do kraja 1965. god. Iako je ukupan prihod za poslednjih 5 mjeseci 1965. godine (period reforme) veći od istog za prvih 7 mje-seci te godine, dohodak je znatno manji za tih 5 mjeseci, a troškovi veći iako je učešće zajednice u neto produktu poslije reforme u 1965. godini znatno manje nego pre reforme (pre reforme 29,59%, posle reforme 24,76%). Reforma je 1965. godine, istina, dala podstrek proizvodnji, ali ukupne rezul-tate nije uvećala, naprotiv opao je dohodak a učešće troškova u ukupnom prihodu je poraslo sa 83,62% pre reforme, na 87,18% posle reforme, dok je to učešće u 1966. godini iznosilo još više - 88,13%. Otuda nije teško objasniti pad fondova koji se alimentiraju iz dohotka ne samo u 1966. godini što je ranije učinjeno, nego i već u prvim mjesecima reforme u 1965. godini, koje se učešće u dohotku kretalo pre reforme 24,20%, a posle reforme 6,54%.

Posle svega što je prezentirano i rečeno, možemo zaključiti da je reforma dala podsticaja porastu materijalne proizvodnje u Kombinatu, što je u osnovi pozitivno; da je natjeralo Kombinat da se osloni na svoje proizvodno-tehničke i ljudske potencijale ne očekujući više materijalnu zaštitu zajednice;

Uticaj reforme na osnovne elemente rezultata poslovanja u KHK
(u hiljadama novih dinara)

Tabela III

Red. br.	Elementi	1965. godine			Ostvareno 1966. godine	Indeksi		
		Pre reforme	Posle reforme	Ukupno		6:3	6:4	6:5
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Ukupan prihod	122.520	124.000	246.520	281.970	238,3	227,4	114,4
2.	Utrošena sredstva	91.290	1o2.o7o	193.360	231.430	353,5	226,7	119,7
3.	Neto produkt	31.230	21.930	53.160	5o.540	161,8	23o,5	95,1
4.	Udio zajednice pre utvrdjivanja dohotka	9.240	5.430	14.670	14.290	154,7	263,2	97,4
5.	Udio preduzeća pre utvrdjivanja dohotka	1.930	600	2.530	2.790	144,6	465,o	11o,3
6.	Ukupno na teret ukupnog prihoda (r.br. 2+4+5)	1o2.46o	1o8.1oo	21o.56o	248.51o	242,5	229,9	118,o
7.	Dohodak	2o.o6o	15.9oo	35.96o	33.46o	166,8	21o,4	93,1
8.	Dohodak uvećan za dispeč	2o.95o	16.83o	37.78o	35.81o	17o,9	212,8	94,8
9.	Lični dohoci	15.83o	15.73o	31.61o	35.28o	222,2	224,3	111,6
1o.	Fondovi	5.o7o	-	6.17o	53o	1o,45	-	8,59
11.	Red.br. 6 : r.br. 1	83,62	87,18	85,41	88,13	1o5,4	1o1,1	1o3,2
12.	" 4 : " 3	29,59	24,76	27,6o	28,27	95,5o	114,2	1o2,4
13.	" 1o : " 8	24,2o	6,54	16,33	1,48	6,11	22,63	9,o6

Izvor: Izvještaj o poslovanju Kombinata u 1966. god.

da je rezultate podvrgla zdravim ekonomskim kriterijumima; d
Kombinat za godinu i više dana djelovanja reforme nije isko-
ristio unutrašnje rezerve (zbog čega je i postigao lošije
rezultate nego pre reforme) i na kraju da, i pored šireg
manevarskog prostora u sferi neiskorištenih unutrašnjih
rezervi, Kombinat u perspektivi mora gro akcija usredsrediti
na one faktore od kojih konkurentska sposobnost najviše za-
visi inače se, i pored rezervi, neće mnogo udaljito od gra-
nice rentabiliteta.

II

ODNOSI U STICANJU I RASPODJELI DOHOTKA

1. NORMATIVI SIROVINA I MATERIJALA U KOMBINATU

Nemoguće je doći do pravih zaključaka o stvarnim društveno-
-ekonomskim odnosima u raspodjeli dohotka izmedju radnih
jedinica Kombinata, a posebno o stepenu u kome se rad oslo-
badja kroz materijalnu autonomiju radnih jedinica procesom
permanentnog razvijanja samoupravljanja baš u sferi raspo-
djele u reprodukciji, bez prethodnog sagledavanja materi-
jalnih uslova, još bolje mogućnosti za stalno mjenjanje
materijalnih uslova koji opredjeljuju položaj u sticanju
dohotka, a onda i uslove u njegovoj raspodjeli.

Normativi sredstava za proizvodnju i živog rada su prva
rezerva, prvi kompleks uslova od kojih zavisi kakve uslove
će radna jedinica imati u sticanju dohotka, a zatim kakav
položaj u raspodjeli, mjeren veličinom ostvarenog dohotka
za odredjeno vrijeme.

Kauzalni odnos izmedju dinamike normativa i dohotka nije
potrebno dokazivati. Uz sve ostale nepromjenjene faktore
dohotka, taj odnos je obrnuto proporcionalan tj. što norma-
tivi u svojoj dinamici imaju više trendove pada - to doho-
dak podliježe tendenciji porasta. Kauzalitet ovakve prirode
je i izvor interesa radnog kolektiva radne jedinice da

stalno prati, analizira i usavršava normative. Otuda, kada u praksi naših radnih organizacija i u organizaciji jugoslovenske privrede uopšte izrazito imamo nizak nivo stručnog praćenja, analize i usavršavanja normativa što očito govori koliko se malo brinemo o tako egzaktnim izvorima dohotka kao što su normativi i olako ih proglašavamo tehnički nepromjenljivim veličinama - nije ni potrebno govoriti o takvoj vrsti zablude i anahronizma.

Nismo u mogućnosti da u praksi Kombinata izanaliziramo sve uticaje normativa na dohodak radnih jedinica. Zbog toga će predmet analize biti samo normativi sirovina i materijala za reprodukciju jer je ovo najveća stavka u troškovima Kombinata. Naime, troškovi sirovina i materijala su učestvovali u ukupnim troškovima Kombinata u 1966. godini sa cca 78%, pa je i logično da njihovi utrošci najviše, izmedju svih ostalih utrošaka, opredjeljuju unutrašnje uslove u sticanju dohotka. Ovo pitanje se tim više potencira za Kombinat što prodajne cijene njegovih proizvoda nisu elastične.

Čudno je da do 1965. godine u Kombinatu nisu zvanično postojali normativi. To praktično znači da su utrošci po jedinici proizvoda mogli biti podvrgavani samo komparaciji sa ostvarenim utroščima iz prethodne godine, ukoliko su i takva upoređenja uopšte vršena. Posve je logično da, u odsustvu detaljno razradjenog i cjelovitog sistema praćenja i analize utrošaka po jedinici proizvoda, je bila napuštena snažna rezerva za povećanje dohotka.

Dakle, i pored kratke prakse urednog planiranja normativa sirovina i materijala u Kombinatu, ipak ćemo se upoznati sa kretanjem normativa u 1966. godini. Ovo kretanje pratićemo u radnim jedinicama: sinteza, amonnitrat i energana. Normativi sirovina i materijala ovih radnih jedinica kretali su se u 1966. godini kako pokazuje tabela IV:

Normativi sirovina i materijala 1966. god.

Tabela IV

Vrsta utroška	Jedinica mjere	Normativ 1966. god. (I-XII) Planiran	Ostvaren
RJ - sinteza:			
Sirovi koksni gas	m^3/toni	3.680,00	3.728,00
Električna energija	kWh/toni	1.660,00	1.732,00
Para od 11 atmosfera	kg/toni	915,00	1.146,00
Natrijeva lužina	kg/toni	6,00	7,99
Ulje za podmazivanje	kg/toni	1,66	1,58
Aceton	kg/toni	0,50	0,61
RJ - amonnitrat:			
Azotna kiselina	T/T	0,900	0,889
Utrošak vlastite pare	T/T	0,327	0,168
Krečnjak	T/T	0,420	0,415
Solna kiselina	kg/T	-	-
Natrijeva lužina	kg/T	-	-
Trinatrij-fosfat	kg/T	-	-
Električna energija	kWh/T	268,800	485,100
RJ - energana:			
Sirova voda	m^3/m^3	1,000	1,000
Hidratizirano vapno	gr/m^3	160,000	176,000
Aluminijev sulfat	kg/m^3	0,010	0,015

Izvor: Analiza rezultata poslovanja Kombinata za 1965. i 1966. godinu i materijali sektora za razvoj.

Prethodno napominjemo da su normativi iz tabele IV, izraženi u datim jedinicama mjere, odnose na tonu amonijaka kao gotovog proizvoda u RJ-i sinteza; na tonu KAN-a (krečni amonnitrat) u RJ-i amonnitrat; na m^3 dekarbonizovane vode u RJ-i energana, gdje se proizvode i drugi proizvodi, ali zbog jednostavnosti smo odabrali dekarbonizovanu vodu.

Pored toga "planirani" normativi za 1966. godinu uzeti su prema prijedlogu sektora za ekonomiku u radnim jedinicama sinteza i amonnitratu, a u RJ-i energana prema prijedlogu sektora za razvoj.

Polazeći od pretpostavke da su sektor za ekonomiku i sektor za razvoj planirali normative za 1966. godinu pomenutim radnim jedinicama na osnovu ostvarenih normativa u 1965. godini i eventualno novonastalih uslova koji bi anticipirali i odredjene promjene, dakle, uzimamo planirane normative kao realne, a na osnovu ostvarenih utrošaka u 1966. godini, možemo izolovati slijedeće finansijske efekte ostvarenih normativa na dohodak pomenutih radnih jedinica:

RJ-a sinteza: (finansijski efekti odnose se na period 1.1. do 31.8.1966.)

- Probijen je normativ na utrošku sirovog koksnog gasa za (48 x 100) : 3.680 = 1,31%, što je prouzrokovalo povećanje planiranih troškova, odnosno smanjenje dohotka za (8,226.641,02 x 1,31) : 101,31 = N.din. 106.375.-

- Probijen normativ na utrošku električne energije za (72 x 100) : 1.660 = 4,33%, što je prouzrokovalo smanjenje mogućeg dohotka za (4,167.158,12 x 4,33):104,33 = " 172.949.-

- Probijen normativ na pari od 11 atmosfera za (231 x 100) : 915 = 25,24%, što je prouzrokovalo smanjenje mogućeg dohotka za (126.684,71 x 25,24) : 125,24 = " 25.531.-

- Probijen normativ na natrijevoj lužini za (1,99 x 100) : 6 = 33,17%, što je prouzrokovalo smanjenje mogućeg dohotka za (98.385,03 x 33,17) : 133,17 = " 23.004.-

- Probijen normativ na acetonu za (0,11 x 100) : 0,50 = 22%, što je prouzrokovalo smanjenje mogućeg dohotka za (51.223,75 x 22) : 122 = " 9.237.-

Zbog probijanja normativa, ukupno smanjenje mogućeg dohotka u periodu 1.1. do 31.8.1966. god. iznosi N.din. 337.086,-

Postojeće finansijske efekte smo izolovali proračunom od ostvarenih troškova po ostvarenim normativima na prikazanim stavkama sirovina i materijala. Ovo se odnosi i na slijedeće dvije radne jedinice.

RJ - amonnitrat (efekti se odnose na period 1.1. do 3o.11.1966.)

- Probijen je normativ na električnoj energiji za (216,3 x 1oo) : 268,8 = 8o,47%, što je prouzrokovalo smanjenje mogućeg dohotka za (1.273.9o1,77x8o,47):18o,47 = N.din. 568.o22,

RJ - energana: (efekti se odnose na period 1.1. do 31.12.1966. g.)

- Probijen je normativ na hidratisanom vapnu za (16 x 1oo) : 16o = 1o%, što je prouzrokovalo smanjenje mogućeg dohotka za (182.493 x 1o) : 11o = " 16.59o,
- Probijen je normativ na aluminijevom sulfatu za (o,oo5 x 1oo) : o,o1o = 5o%, što je prouzrokovalo smanjenje mogućeg dohotka za (68.6o4 x 5o) : 15o = " 22.868,

Zbog probijanja normativa u proizvodnji dekarbonizovane vode, ukupno smanjenje mogućeg dohotka u periodu 1.1. do 31.12.1966. = N.din. 39.458,

Ako su planirani normativi sirovina i materijala realni, a od te smo pretpostavke pošli, onda ovi primjeri pokazuju da je RJ - sinteza mogla ostvariti veći dohodak u prvih 8 mjeseci 1966. godine za N.din. 337.o96.- da nije prekoračila planirane utroške pojedinih sirovina i materijala; RJ- amonnitrat mogla je ostvariti veći dohodak od onog kojeg je postigla za N.din. 568.o22.- u prvih 11 mjeseci 1966. godine da je ekonomičnije trošila električnu energiju, iako je u ovom slučaju očito da ni normativ nije realno postavljen; RJ-a energana mogla je u 1966. godini ostvariti veći dohodak za N.din. 39.458.- da je ekonomičnije trošila hidratisano vapno, a naročito aluminijev sulfat.

Da ove uštede nisu male, to se odmah vidi. Šta bi one značile za ove radne jedinice - i to se zna. Da i ovi primjeri nisu usamljeni u Kombinatu - i to je sigurno. Uopšte je sigurno da se o ekonomiji utrošaka sirovina i materijala u Kombinatu ne vodi onoliko računa koliko bi moglo, zbog čega je ova važna rezerva za sticanje dohotka skoro zaboravljena. Čak pod pretpostavkom da u uzetim primjerima normativi nisu realno

postavljeni - ovo bi moglo biti realno, jer je kratak period stvarne egzistencije normativa u Kombinatu - sigurno je da tu postoje znatne rezerve za sticanje većeg dohotka, odnosno poboljšanje materijalnog položaja radnih jedinica i Kombinata. Svakako da su te rezerve različite u radnim jedinicama i da su proporcionalne učešću sirovina i materijala u strukturi troškova radne jedinice.

Simptomatično je da radne jedinice u Kombinatu, izgleda, još nisu potpuno sagledale značajne dimenzije ove unutrašnje rezerve. Tako na primjer nijedna radna jedinica izuzev RJ Priprema lignita, nije napravila nikakvu analizu ostvarenja normativa niti izradila kakav dokumentovani prijedlog za izmjenu postojećih normativa. Još uvijek se sva zainteresovanost radnih jedinica svodi samo na usvajanje normativa kao osnove za njihovo utvrdjivanje prilikom usvajanja plana. Radne jedinice takodje još nemaju prilagodjenu dokumentaciju za praćenje normativa. Isto tako ne postoje ni usvojeni normativi utrošaka živog rada za pojedine proizvode i usluge što bi sigurno pomoglo da se vodi više računa o najracionalnijem korišćenju živog rada. Sigurno da je za permanentno praćenje normativa u ovakvoj oblasti proizvodnje neophodno posjedovati odgovarajuće mjerne instrumente. Medjutim jedan izvještaj sektora za razvoj pokazuje da radne jedinice ne koriste postojeću mogućnost mjerenja ni tamo gdje instrumenti postoje. Tako se, na primjer u radnim jedinicama Priprema lignita, Energana i Fenol ne prati dnevni utrošak električne energije, nego samo mjesečni, iako tehnički postoji mogućnost da se utrošak prati ne samo dnevno nego i po smjenama. Slični su slučajevi i kod praćenja utrošaka pare, vode, sirovina i iskorišćenja. Sektor za ekonomiku prati normative po radnim jedinicama samo kroz iskorišćenja, iako je Sektor za razvoj predložio normative i u količini utroška po jedinici gotovog proizvoda ili drugog učinka rada. Djelimično se i time može objasniti to što u Sektoru za ekonomiku ne postoje analize normativa a onda se ne zna ni kakvi su negativni finansijski efekti na dohotku radnih jedinica zbog probijanja normativa. Skoro je, pored ovog, nepotrebno konstatovati da u

radnim jedinicama ne postoje nikakve studije o normativima, a u Kombinatu se ne zna mnogo o dostignućima u oblasti usavršavanja normativa, koja su ostvarile poznate svjetske firme sa sličnim predmetom poslovanja i vrstom tehnološkog procesa, koje bi komparacije same posebi postavile i ciljeve i opredijelile konkretne akcije na usavršavanju normativa.

Sva ova otvorena i nerješena pitanja oko praćenja, analiziranja i usavršavanja normativa skreću samo na sebe pažnju i posebno su akutna sada kada je Kombinat u takvom ekonomskom položaju da mora da koristi i najmanju moguću rezervu. Ne vjerujemo da kod radnih jedinica ne postoji ekonomski interes da se ova zamašna rezerva konačno počne iskorištavati. Možda se stvara takav utisak što se o toj rezervi malo zna, inače ekonomski interes potencijalno mora da postoji. U vezi sa prikazanim stanjem kako ono sada izgleda samo po sebi se imperativno nameće da: odgovarajući sektori kompetentni za ovu oblast treba što pre stručno da rasvijetle dimenzije rezervi koje leže u normativima u svakoj radnoj jedinici ne izuzimajući iz toga proizvodno-uslužne i RJ-e zajedničkih službi i da svoje rezultate i prijedloge prezentiraju organima samoupravljanja i rukovodjenja u radnim jedinicama i na nivou Kombinata; da se organizovano na bazi stručne analize povede akcija za praćenje analiziranje i usavršavanje normativa u cijelom kolektivu i to prvenstveno onih normativa za čije praćenje postoje sve tehničke mogućnosti, a onda da se razmotri mogućnost nabavke i ugradjivanja potrebnih mjernih instrumenata koji bi omogućili praćenje i studiranje ostalih normativa; da se svi članovi radnog kolektiva proporcionalno svojoj mogućnosti uticaja na ekonomiju utrošaka, stimulišu stimulativnim elementom u ličnom dohotku koji bi bio proporcionalan postignutoj ekonomiji utrošaka; da odgovarajući sektori u saradnji sa radnim jedinicama počnu permanentno praćenje, analiziranje i predlaganje stručnih rješenja radnim jedinicama oko usavršavanja normativa i podizanja ekonomije utrošaka cjelokupnog proizvodno-tehničkog i ljudskog potencijala.

2. EKSTERNE I INTERNE CIJENE U KOMBINATU

Cijena po kojoj se gotov proizvod, poluproizvod, usluga ili drugi učinak rada realizuje, drugi je bitan faktor koji opredjeljuje uslove u sticanju dohotka. Cijena je po svojoj prirodi veoma kompleksna kategorija u ekonomiji radne organizacije. Ta kompleksnost je rezultat cijelog konglomerata faktora iz kojih cijena rezultira, naročito je ovaj konglomerat bogat, u našoj privredi. Mislimo da je od svega toga za radnu organizaciju bitno da izoluje one faktore i upozna im prirodu, na koje radni kolektiv može djelovati. Upravo ovo je često puta najteže postići, da ne kažemo da naš sistem cijena do reforme je upravo na radne kolektive djelovao destimulativno u ovom smislu - radi se o izrazito dinamičnim oscilacijama raznih faktora, otuda i o nestabilnosti cijena, da je rijetko kada radni kolektiv bio siguran hoće li neke pozitivne efekte svoje akcije u oblasti cijena zbilja osjetiti na dohotku bar donekle ekvivalentno. Nije čudo što je sve ovo u našoj privredi do reforme objektivno aranžiralo permanentnu trku u cijenama iz koje niko, izuzev onih koje su limiti sprječavali, nije izostajao. Ovih nekoliko konstatacija ima utoliko veze sa cijenama Kombinata ukoliko je objektivno dezangažovalo kolektiv da pronalazi one rezerve za jačanje svog položaja na koje je ozbiljno tek reformom upućen.

S obzirom na prirodu tržišta na kome su radne jedinice Kombinata realizovale učinke svoga rada, razlikuju se i dve vrste cijena tih učinaka - eksterne cijene i interne cijene. (Ovdje, naravno, ne govorimo o cijenama sredstava za proizvodnju koje Kombinat troši). Po eksternim cijenama realizovale su svoje učinke one radne jedinice čiji učinci odlaze na tržište van Kombinata, a po internim one čiji učinci se realizuju izmedju radnih jedinica unutar Kombinata. Posebno se osvrćemo na obe vrste cijena.

<u>Eksterne cijene:</u> po kojima su svoje učinke realizovale uglavnom radne jedinice iz osnovne djelatnosti koje finaliziraju proizvode, sa svoje strane su opredjelile ne samo uslove za

sticanje svog dohotka nego i dohotka cijelog Kombinata. To su cijene koje bi trebale da odgovaraju tržišnim u toj grani privrede. S obzirom da tržišna cijena pretpostavlja odsustvo vanekonomskih elemenata u politici cijena, za ove u Kombinatu ne bi se moglo reći da su tržišne, iako im se to ime često nadiva. Radi se o činjenici da su do dana današnjih (već je početak 1967. godine) cijene skoro svih finalnih proizvoda Kombinata limitirane od strane Saveznog zavoda za cijene. Jedino je cijena natrium-sulfita slobodna ali ovaj proizvod zauzima neznatno učešće u bruto produktu Kombinata. Reforma nije promjenila limite, s tim što se očekuje da polovinom 1967. godine proizvodi destilacije budu oslobodjeni kontrole cijena - to su: čisti benzol, čisti toluol, solwent-nafta, centrifugirano antracensko ulje, denaftalizirano ulje, kreozotno ulje, amonsulfat, toplo-presovani naftalin, antracen, švelno ulje, lako ulje, katranska smola, elektrodna smola, cesto smola. S obzirom na tražnju i male količine koje se proizvode u SFRJ, očekuje se da će ove cijene porasti, iz čega bi se mogao izvući zaključak da su se ove cijene držale ispod tržišnih.

Medjutim, osnovni proizvod Kombinata je <u>koks,</u> a limit za njega nije mijenjan sa reformom. Na pitanje o ekonomskoj realnosti valorizacije ovog proizvoda dosada i dalje, može se odmah odgovoriti da limit drži cijenu koksu iznad tržišne, jer je činjenica da je tona kombinatovog koksa skuplja za 50-60 novih dinara, fco jugoslovenski kupac, od tone inostranog koksa. Uzmemo li u obzir tendenciju liberalizacije uvoza odnosno spoljnotrgovinskog režima za koga smo se sa reformom opredijelili, onda je lako zaključiti da i u slučaju oslobadjanja limita, Kombinat ne bi mogao ići na povećanje dosadašnje cijene koksu, naprotiv morao bi ići na sniženje. Sigurno je da sa postojećim učešćem troškova poslovanja u ukupnom prihodu, teško može da se očekuje kakva ružićasta situacija, jer su svjetski proizvodjači sa ekonomičnošću i produktivnošću ispred Kombinata. Sigurno je da su postojeća ekonomičnost i produktivnost u proizvodnji koksa rezultat najvećim dijelom

7019

objektivnih faktora, ali da postoje i značajne unutrašnje rezerve, to smo već ranije vidjeli. Svima je u Kombinatu sigurno već jasno da se ne može više očekivati privilegovan položaj i vanekonomskim mjerama vještački održavana rentabilnost poslovanja. Samo integrisanim naporima sa zainteresovanim proizvodjačima sirovina, naravno na bazi studioznih rješenja, Kombinat može obezbjediti perspektivu svom osnovnom proizvodu. Već i dosada postignuto učešće domaćih ugljeva u koksovanju rezultat je dugotrajnih istraživačkih napora. Čini se da je imperativ u sadašnjoj situaciji svim raspoloživim rezervama stimulisati tehnološka istraživanja. Sada je odsudan trenutak i za Kombinat i za proizvodjača domaćih sirovina da ovaj intenzitet ostvare zajedničkim snagama.

Radna jedinica Fenol, proizvodi kao gotove proizvode fenol i natrium-sulfit. Interesantna je činjenica da je od osnivanja fabrike fenola prodajna cijena ovom proizvodu neprestano ispod cijene koštanja računajući u cijenu koštanja i lične dohotke. Praktično, naročito fenol, a natrium-sulfit u manjoj mjeri su potpuno nerentabilni proizvodi. Prodajna cijena za 1 tonu fenola iznosi još od 1963. godine cca 3.3oo novih dinara, dok je planska cijena koštanja u 1966. godini po toni iznosila 4.72o,74 novih dinara. Pošto je postignuta cijena koštanja po toni fenola u 1966. godini iznosila cca 4.644,89 novih dinara - ova je izračunata na bazi učešća fenola od 78% u ukupnoj vrijednosti proizvodnje fenola i natrium-sulfita u 1966. godini računate po planskim cijenama koštanja ova dva proizvoda - a ostvarena prodajna cijena po toni fenola u 1966. god. iznosila 3.222,4o novih dinara, to znači da se na svakoj realizovanoj toni ostvarivao gubitak od cca 1.422,49 novih dinara, što za ukupnu proizvodnju od 3.ooo tona fenola u 1966. godini iznosi cca 4,267.47o.- novih dinara. Rešpektujući odredjenu dinamiku realizacije izlazi da je RJ-a fenol na 524 tone realizovanog sintetskog fenola u 1966. godini ostvarila gubitak od cca 745.385.- novih dinara. Uporedimo li gubitak ostvaren na ukupnoj proizvodnji u 1966. godini sa ukupno ostvarenim ličnim dohocima na proizvodnji fenola

i natrium-sulfita koji su u 1966. god. iznosili N.din. 1,922.22o,27 izlazi da je gubitak više nego dva puta veći od ličnih dohodaka, što praktično znači da se iz prodajne cijene može pokriti samo jedan dio troškova poslovanja, a vrijednost živog rada i drugi dio troškova poslovanja ostaje nepokriven. Sve u svemu prodajna cijena jedne tone fenola ne obezbjedjuje ni reprodukciju sredstava za proizvodnju a ne donosi ni dinar dohotka. Prodajna cijena natrium-sulfita kreće se od 5oo-7oo novih dinara po toni u zavisnosti od kvaliteta, jer u ovom asortimanu postoji više kvaliteta. Prema informacijama koje smo dobili u komercijalnom sektoru, na ovom proizvodu nema gubitaka, ali je i on na granici rentabiliteta, na šta upućuje i planska cijena koštanja koju smo napred dali.

Gubitke, o kojima je riječ, ne snosi radna jedinica "fenol", što je logično jer nema odakle. Ovdje se radi o planskim gubicima koji se pokrivaju iz dohotka onih radnih jedinica u Kombinatu koje imaju rezervne fondove. Pošto su to uglavnom proizvodne radne jedinice, to znači da proizvodno-uslužne i radne jedinice zajedničkih službi ne učestvuju u saniranju ovih gubitaka, jer kao što ćemo poslije vidjeti ni one ne formiraju fondove iz dohotka. Da li je ovakav odnos radnih jedinica u snošenju zajedničkog rizika pravilan, to će nam nešto kasnije biti više jasno. Za sada samo toliko da smatram da bi sve radne jedinice morale da učestvuju u snošenju zajedničkog rizika Kombinata ukoliko prihvataju dalje egzistiranje jedne nerentabilne fabrike u Kombinatu. No to je pitanje odnosa, pravih ekonomskih odnosa izmedju radnih jedinica.

Očito je da se u Kombinatu shvatilo da fenol već nekoliko godina oštro pogoršava ionako nestabilan položaj Kombinata. Polazeći od toga da je postojeća prodajna cijena za fenol tržišna i da, s obzirom na razvoj tehnologije u proizvodnji fenola u svijetu, ne može biti govora o njenom povećanju na šta već višegodišnja praksa upućuje, te s obzirom na to da radna jedinica "fenol" upotrebljava sirovine čije su

cijene takodje tržišne, nameće se zaključak da je najvećim dijelom ovaj veliki gubitak rezultat prevazidjene tehnologije koju Kombinat primjenjuje u proizvodnji fenola. Ovo opredjeljuje i način razrješavanja ovog problema. Užurbano su osvojeni novi proizvodi - parakrezol i kiselo-otporni kit, koji treba da budu ekonomski konkurentni, a proizvode se na bazi fenola. Ipak, fabrika fenola je mlada i investicija u nju je simptomatična. Samo po dosadašnjim činjenicama, ona je cijela snažan trag prošlosti sa svim kompleksom raznih balasta u oblasti investicione politike. Dva nova proizvoda o kojima je riječ, znak su da reforma neumoljivo ruši balaste, ma gdje oni bili.

Dakle, u oblasti eksternih cijena, nema rezervi na koje bi se radne jedinice Kombinata, sa sadašnjim asortimanom, mogle orijentisati. Naprotiv, odstupanja prodajnih cijena nekih proizvoda Kombinata na više od svjetskih tržišnih cijena opominju na to da rezerve mora da se iznalaze van prodajnih cijena.

<u>Interne cijene:</u> su one po kojima se učinci rada realizuju izmedju radnih jedinica unutar Kombinata. Praktično to su cijene koje važe za proizvodno-uslužne i radne jedinice zajedničkih službi. Naravno da takve cijene postoje i izmedju samih proizvodnih radnih jedinica. Jednako kao i eksterne cijene one bitno opredjeljuju uslove radnih jedinica u sticanju dohotka. Ovo tim prije što na ove cijene radne jedinice mogu da utiču daleko više nego na eksterne. Otuda je interesantno upoznati se sa načinom na koji se ove cijene formiraju u Kombinatu.

Do 1966. godine interne cijene učinaka rada (poluproizvoda i usluga) utvrdjivane su od strane Radničkog savjeta Kombinata pošto bi prethodno zborovi radnih jedinica, na osnovu fizičkog obima učinaka kao i plana troškova poslovanja i ličnih dohodaka, prezentirali svoje prijedloge tih cijena.

U 1966. godini ovaj sistem je unapredjen. Od 1966. godine postoji ugovaranje fizičkog obima učinaka izmedju zainterosovanih radnih jedinica kao obima vrijednosti učinaka - praktično, ugovaraju se interne cijene učinaka - bilo za cijelu godinu, bilo vrijednosti učinaka po pojedinim poslovima. Medjusobno ugovaranje ima formu pismenog ugovora sa pravnom zaštitom na bazi normativnih akata Kombinata. Ugovor izmedju radnih jedinica je konačan i o tome Radnički savjet Kombinata ne donosi više nikakvu odluku. Ističemo ovo kao korak dalje u praktičnom ostvarenju prava radnog kolektiva radne jedinice da samo odredjuje uslove svog poslovanja u svim fazama reprodukcije radnog procesa. Sistem ugovaranja nastaviće se i dalje, što se samo pozitivno može ocijeniti.

Medjutim još bitnije pitanje, vezano za materijalni položaj radne jedinice, je <u>veličina i struktura interne cijene.</u> Interne cijene učinaka kreću se na takvoj visini da na prvi pogled izgleda kao da ne sadrže u sebi elemenat akumulacije, što praktično znači da struktura interne cijene = troškovi poslovanja po jedinici učinka + lični dohoci po jedinici učinka. Odmah se nameće zaključak da radne jedinice koje realizuju gro svojih učinaka po internim cijenama ne ostvaruju fondove proširene reprodukcije iz svog poslovanja, a još dalje, da prema tome nisu u istom položaju sa proizvodnim radnim jedinicama u oblasti materijalne autonomije samoupravljanja procesima reprodukcije radnog procesa. Ako bi bilo tako onda je sigurno da se dohodak iz radnih jedinica koje realizuju po internim cijenama u veličini akumulacije preliva u radne jedinice koje realizuju po eksternim cijenama, jer su ove kupci najvećeg dijela njihovih učinaka, što bi značilo da medju radnim jedinicama ne postoje zdravi ekonomski odnosi, da postoji kržljanje jednih i razvijanje drugih i tome slične pojave. Ali da li je tako?

<u>Instrumenti raspodjele</u> dohotka koji baziraju na Pravilniku o raspodjeli dohotka u Kombinatu, a važili su za 1966. godinu govore slijedeće:

Instrumenti raspodjele u radnim jedinicama Kombinata 1966. godine

Tabela V

Red. br.	Radna jedinica	Raspodjela dohotka			
		Dohodak do plana		Dohodak preko plana	
		LD %	Fondovi %	LD %	Fondovi %
1.	Priprema lignita	100,00	-	39,10	60,90
2.	Koksovanje	77,58	22,42	43,70	56,30
3.	Destilacija	88,56	11,44	39,86	60,14
4.	Sinteza	40,18	59,82	20,00	80,00
5.	Amonnitrat	37,03	62,97	24,79	75,21
6.	Fenol	Gubitak	Gubitak	42,62	57,38
7.	Energana	100,00	-	60,00	40,00
8.	Elektro-služba	100,00	-	94,04	5,96
9.	Mehanička radiona	100,00	-	87,10	12,90
10.	Željeznički saobraćaj	100,00	-	60,06	39,94
11.	SAMR	100,00	-	94,41	5,59
12.	STK	100,00	-	93,09	6,91
13.	Gradjevinsko održavanje	91,92	8,08	83,54	16,46
14.	Konstrukcioni biro	100,00	-	96,00	4,00
15.	Komercijalni sektor	100,00	-	87,88	12,12
16.	Sektor za razvoj.	100,00	-	95,87	4,13
17.	Finansijski sektor	100,00	-	89,80	10,20
18.	Sektor za opšte poslove	100,00	-	89,58	10,42
19.	Sektor za ekonomiku	100,00	-	96,50	3,50
20.	Uprava fabrike Koksare	100,00	-	87,94	12,06
21.	Uprava fabrike Azotare	100,00	-	91,74	8,26

Izvor: Plan KHK za 1966. godinu.

Kao što tabela V pokazuje u Kombinatu su 1966. godino formirale fondove samo proizvodne radne jedinice - koksovanje, destilacija, sinteza i amon-nitrat - dok sve ostale radne jedinice, a to su proizvodno-uslužne i radne jedinice zajedničkih službi, nisu ni imale obavezu da dio dohotka ostvarenog do iznosa planiranog dohotka izdvoje u fondove, nego su tu obavezu imale samo za onaj dohodak koji se ostvari iznad plana. Odavde zbilja slijedi zaključak da su interne cijene na nivou cijene koštanja kada u ovu uključimo i lične dohotke.

Da bi došli do tačnih zaključaka o ovom pitanju, poslužićemo se sa tri odabrana primjera raspodjele dohotka dajući kategorije uporedo za prvo polugodište 1965. i prvo polugodište 1966. godine i to za RJ - koksovanje, kao proizvodnu; RJ - energanu, kao proizvodno uslužnu i RJ - sektor za ekonomiku kao RJ - zajedničkih službi:

Formiranje i raspodjela dohotka u RJ-i "Koksovanje"

(u novim dinarima)

Tabela VI

Red. broj	Naziv	1.1. do 30.6.1965. Planirano	1.1. do 30.6.1965. Ostvareno	1.1. do 30.6.1966. Planirano	1.1. do 30.6.1966. Ostv
1.	Ukupan prihod	7o.365.551,6o	67.592.716,25	1o2.842.676,oo	1o4.992
2.	Troškovi poslovanja	68,667.85o,12	65.978.321,88	1oo.325.5o2,oo	1o1.325
3.	Dohodak	1,698.7o1,48	1,614.394,37	2,517.174,oo	3,667
4.	Lični dohoci (btto)	1,681.714,47	1,598.25o,43	1,952.947,98	2,283
5.	Fondovi (svi)	16.987,o1	16.143;94	1,564.226,o2	1,384

Izvor: Materijali Sektora za ekonomiku.

Formiranje i raspodjela dohotka u RJ - "Energana"

Tabela VII.

Red. br.	Naziv	1.1. do 30.6.1965. Planirano	1.1. do 30.6.1965. Ostvareno	1.1. do 30.6.1966. Planirano	1.1. do 30.6.1966. Ostvareno
1.	Ukupan prihod	13,253.370,30	10,368.754;31	16;490.343,36	14,377.992;92
2.	Troškovi poslovanja	12,483.724,62	9,360.290,11	15,643.519,26	12,087.710,88
3.	Dohodak	769.645,68	1,008.464,20	846.824,10	1,240.980,81
4.	Lični dohoci (btto)	761.949,22	845.723,34	Nema podatka	1,076.351,57
5.	Rezervni fond RJ-e (1%)	7.696,46	8.081,28	Nema podatka	25.503,05
6.	Fondovi	-	154.659,58	-	139.126,19

Izvor: Materijali sektora za ekonomiku.

Formiranje i raspodjela dohotka u RJ - "Sektor za ekonomiku"

(u novim dinarima)

Tabela VIII

Red. br.	Naziv	1.1. do 30.6.1965. Planirano	1.1. do 30.6.1965. Ostvareno	1.1. do 30.6.1966. Planirano	1.1. do 30.6.1966. Ostvareno
1.	Ukupan prihod	157.736,70	157.736,76	172.774,98	182.939,64
2.	Troškovi poslovanja	33.683,88	21.176,16	31.963,92	25.005,24
3.	Dohodak	124.052,82	136.560,60	140.811,06	157.934,40
4.	Lični dohoci (btto)99%	122.812,29	133,908,74	Nema podatka	124.786,75
5.	Rezervni fond RJ-e 1%	1.240,53	1.302,56	Nema podatka	Nema podatka
6.	Fondovi	-	1.349,30	-	Nema podatka
7.	Ostatak dohotka	-	-	-	33.147,65

Izvor: Materijali sektora za ekonomiku.

Prvo što se zapaža je činjenica da RJ-Koksovanje ima izdvaja-
nje u fondove i kod planiranog i kod ostvarenog dohotka, dok
RJ-e Energana i Sektor za ekonomiku nemaju planirana izdvaja-
nja u fondove iz dohotka do plana (vidi tabelu VII i VIII)
izuzev 1% od planiranog dohotka za rezervni fond RJ-e, što
je obaveza svih radnih jedinica. To praktično znači da ove
radne jedinice izdvajaju u fondovo po odredjenim instru-
mentima samo onaj dio dohotka koji se ostvari iznad planira-
nog dohotka, što je kod Energane i slučaj (vidi tabelu VII),
dok je Sektor za ekonomiku izdvojio više nego što je razlika
izmedju ostvarenog i planiranog dohotka iako tu obavezu nije
imao (ostatak dohotka koji je rasporedjen u razne fondove =
33.147,65 novih dinara), a to je mogao jer je u prvom polu-
godištu 1966. god. imao manje ostvarene lične dohotke od pla-
niranih. Ova 3 primjera takodje nas uvjeravaju da su dotične
RJ-e raspodjelu vršile rešpektujući instrumente date u tabeli
V. Dakle i ovi primjeri upućuju na zaključak da su interne
cijene manje-više na nivou cijene koštanja, kada se u ovu
uključe i lični dohoci.

Medjutim, ne može se prenebreći činjenica da se interne cije-
ne po kojima realizuju učinke proizvodno-uslužne i radne je-
dinice zajedničkih službi, u većini slučajeva kvantitativno
relativno izjednačene sa cijenama istih učinaka na eksternom
tržištu koje ostvaruju druge radne organizacije (ovo je infor-
macija iz Sektora za ekonomiku), dok su cijene za učinke
elektro-službe, željezničkog saobraćaja i SAMR-a ispod odgo-
varajućih eksternih tržišnih cijena. Iz ovoga slijedi zaklju-
čak da se i pored prethodnih pokazatelja, ne može smatrati da
su interne cijene u Kombinatu nekompatibilne tržišnim i da ne
sadrže elemenat akumulacije jer odgovarajuće eksterne cijene
sigurno sadrže elemenat akumulacije. Ako, s druge strane, rad-
ne jedinice, koje realizuju učinke po internim cijenama, ne
ostvaruju akumulaciju preko tih cijena (što je u Kombinatu
tačno), onda u postojećim internim cijenama mora da postoji
rezerva za akumulaciju.
Pošto rezerva može da se pojavi na svakom elementu procesa ra-
da, ovdje dajemo uporedne pokazatelje o ekonomičnosti, produk-
tivnosti i vrijednosti isplaćenog poena netto po radnim jedi-
nicama Kombinata u 1966. godini.

Indexi ukupnog prihoda i troškova poslovanja, ekonomičnosti i produktivnosti i isplaćena vrijednost poena netto po radnim jedinicama 1966. godine

Tabela IX

Red. broj	Radna jedinica	Indeksi 1966. god. Ukupan prihod	Troškova poslovanja	Ekonomičnosti	Produktivnosti	Isplaćena vrijednost poena ntt/66.	
		Ostvar. Planir.	Ostvar. Planir.	Ostvar. Planir.		Ostv. Planir.	N.din.
1.	Priprema lignita	92,91	93,47	1o1,53		9o,28	1,48
2.	Koksovanje	99,99	99,68	1oo,19		1oo,66	1,6o
3.	Destilacija	1o8,o6	1o9,35	98,82		1oo,86	1,51
4.	Sinteza	94,25	97,28	96,89		93,9o	1,48
5.	Amonnitrat	89,52	89,77	99,72		9o,3o	1,5o
6.	Fenol	1o8,7o	1oo,7o	1o3,8o		1o4,9o	1,56
7.	Energana	91,o4	92,13	1o4,16		113,26	1,59
8.	Elektro-služba	129,38	97,77	1o7,85		129,3o	1,59
9.	Mehanička radiona	132,63	96,56	11o,75		13o,28	1,57
1o.	Željez.saobraćaj	1o9,5o	89,4o	1o5,8o		96,97	1,57
11.	SAMR	127,95	93,22	1o8,79		127,75	1,61
12.	STK	1o6,97	89,99	-		-	1,51
13.	Gradj.održavanje	1o3,99	94,21	1o3,o7		112,38	1,46
14.	Sektor obezbj.	1oo,39	6o,68	-		-	1,54
15.	Konstrukc.biro	124,95	11o,92	1o7,38		124,95	1,53
16.	Komerc. sektor	95,5o	78,5o	-		-	1,54
17.	Sektor za razvoj	151,79	131,61	-		-	1,6o
18.	Finans. sektor	1o3,7o	79,6o	-		-	1,55
19.	Sektor za op.posl.	1oo,2o	8o,8o	-		-	1,49
2o.	Sektor za ekonom.	1o4,5o	7o,1o	-		-	1,51
21.	Upr.fabr.Koksare	1oo,oo	92,28	-		-	1,55
22.	Upr.fabr.Azotare	1oo,oo	89,59	-		-	1,49
23.	Zajed. troškovi	-	-	-		-	1,54

Izvor: Izvještaj o poslovanju Kombinata u 1966. god.

Ako se u tabeli IX najpre osvrnemo na prosječno isplaćene vrijednosti poena NTTO u 1966. godini, dolazimo do zaključka da je taj prosjek za šest proizvodnih radnih jedinica 1,52 n.dinara, dok je prosjek za proizvodno-uslužne i radne jedinice zajedničkih službi skupa 1,54 n.dinara tj. veći je od vrijednosti poena u proizvodnim radnim jedinicama. Koristimo li se ranijim izlaganjem znamo da je u Kombinatu tokom 1966. godine u prosjeku bilo zaposleno 2.623 člana radnog kolektiva od čega su 56% zaposleni u proizvodno-uslužnim i radnim jedinicama zajedničkih službi; a cca 44% u proizvodnim radnim jedinicama, te da proizvodne radne jedinice imaju nepovoljniju kvalifikacionu strukturu, dolazimo do zaključka da je od ukupnog broja poena u 1966. god. bilo relativno više angažovano od 56% u proizvodno-uslužnim i RJ-ama zajedničkih službi, dakle tamo gdje je po svakom poenu te godine isplaćivano u prosjeku više za o,o2 n.dinara. Pošto je RJ-a energana tokom 1966. godine planirala da isplati više od 8oo.ooo poena na ime ličnih dohodaka, to bi se rezerva koja je ležala u ličnim dohocima mogla procijeniti na cca 16.ooo.- n.dinara. Ovdje ne računamo razliku po isplaćenom poenu koja je u odnosu na prosjek proizvodnih radnih jedinica po jednom poenu o,o7 n.din. (1,59-1,52)čime bi rezerva u ličnom dohotku iznosila cca 56.ooo.- n.dinara, jer je energana ostvarila i veću produktivnost. Kad znamo da je, prema samostalnim planovima RJ-a Kombinata, za 1966. godinu planirana isplata od cca 7,5oo.ooo poena (vidi tabelu IX) u svim proizvodno-uslužnim i RJ-ama zajedničkih službi, da je poen isplaćivan u visini netto isplate u proizvodnim radnim jedinicama, mogla se ostvariti rezerva od cca N.dinara 15o.ooo. Takodje ovdje ne razmatramo ni rezervu u radnoj snazi koju je nova sistematizacija radnih mjesta predložila, čime se rezerva u oblasti ličnih dohodaka još više povećava. Cilj ovoga nije nipošto zagovaranje bilo kakve uravnilovke u pogledu izjednačavanja isplaćenih vrijednosti poena po radnim jedinicama, iako je simptomatično da su veću vrijednost poena ostvarile neproizvodne radne jedinice, nego proizvodne. Cilj je bio da zaključimo da u internim cijenama u Kombinatu rezerva akumulacije,

ako ne znatna ali nije ni simbolična, leži dijelom u ličnim dohocima. Ovu rezervu bi trebalo preispitati i ubuduće je iskazivati kroz plan u vidu obaveze i proizvodno-uslužnih i RJ zajedničkih službi, a broma odredjenim instrumentima, da i one odatle alimentiraju svoje fondove.

Pošto indeksi iz tabele IX, pod pretpostavkom da su troškovi i ukupan prihod realno planirani za sve radne jedinice, pokazuju da proizvodno-uslužne radne jedinice ostvaruju veću ekonomičnost i produktivnost nego proizvodne radne jedinice, to rezerve u oblasti ekonomije sredstava za proizvodnju i živog rada nećemo analizirati, jer nemamo sve potrebne elemente. Ipak je vrlo izvjestan zaključak da u strukturi interne cijene leže rezerve i u oblasti ove ekonomije, na šta upućuje činjenica da se kod proizvodno-uslužnih RJ-a ostvaruju relativno veći indeksi ekonomije poslovanja koji sigurno baziraju na nekoj realnoj osnovi. Za takvu realnu osnovu su sigurno zainteresovane i proizvodne radne jedinice ništa manje od ovih prvih, ali one ne ostvaruju takve indekse ekonomije poslovanja. Pošto u Kombinatu ne postoje detaljne i studiozne analize svake stavke troškova, smatramo da bi one veoma brzo ukazale na rezerve gornje vrste u radnim jedinicama koje svoje učinke realizuju po internim cijenama i to sigurno utoliko više ukoliko su u strukturi troškova poslovanja tih radnih jedinica više zastupljene stavke fiksnog i relativno fiksnog karaktera (troškovi osnovnih sredstava i režije, uglavnom). Takodje je simptomatično da se u Kombinatu ili ne prate ili ne pridaje važnost kretanju ekonomičnosti i produktivnosti u radnim jedinicama zajedničkih službi, za koje nismo ni dobili pokazatelje.

Zaključujemo da: interne cijene u Kombinatu, iako prividno pokazuju neakumulativnost, ipak to nisu; one u svim elementima svoje strukture sadrže rezervu akumulacije, te cijena učinaka što se tiče proizvodno-uslužne i radne jedinice zajedničkih službi, nisu u lošijem položaju od proizvodnih radnih jedinica; strukturu internih cijena treba detaljno

i permanentno ispitivati, pa prema onome koji su elementi u njoj realni donijeti i kompatibilne instrumento raspodjele, čine bi se poboljšao materijalni položaj proizvodno-uslužnih i radnih jedinica zajedničkih službi što bi predstavljalo širenje materijalne autonomije samoupravljanja u njima jedno, a drugo, one bi se osposobile da srazmjerno veličini akumulacije učestvuju i u saniranju zajedničkih rizika Kombinata, koji još uvijek tereti samo dohodak proizvodnih radnih jedinica, u kom smislu se jedino može ocjenjivati stanje ekonomskih odnosa izmedju radnih jedinica u Kombinatu sada. Mislimo da je to stanje sada nešto jasnije nego na početku.

3. FOND UDRUŽENIH SREDSTAVA KOMBINATA - FUSK

Ovdje je cilj da u suštini upoznamo puteve i prirodu realizacije onog dijela dohotka kojeg RJ-e odvajaju u fondove, jer od načina realizacije sredstava fondova zavise ekonomski efekti koji se njima postižu, a ovi svakako opredjeljuju materijalne uslove RJ-e u sticanju budućeg dohotka. Otuda ovo pitanje nije ništa manjeg značaja od ostalih koja su manje više, sva pitanja raspodjele uslova privredjivanja po radnim jedinicama.

Prije nego razmotrimo pravu prirodu FUSK-a i ekonomske odnose radnih jedinica povodom njega, da kažemo da se <u>sredstva amortizacije</u> koja se formiraju u radnim jedinicama, ne udružuju u FUSK, jer je amortizacioni fond po svojoj prirodi fond proste reprodukcije, nego ova sredstva RJ-e udružuju na nivou Kombinata u zajednički amortizacioni fond, naravno pošto pretpostavlja da u Kombinatu postoje RJ-e koje iz sredstava amortizacije mogu podmiriti sve svoje prispjele potrebe iz amortizacije (zamjena dotrajalih sredstava), tako da ostatak sredstava preko tih potreba imaju obavezu da udruže na nivou Kombinata i to bez prava da na ta sredstva primaju kamatu. S druge strane, postoje RJ-e koje ne mogu iz sopstvenih sredstava amortizacije podmiriti prispjele potrebe iz amorti-

hodno podmire sve obaveze iz oblasti amortizacije unutar RJ-e.

tacije, pa onaj dio potreba koje ne mogu podmiriti iz vlastitih sredstava, podmiruju iz sredstava udruženih u tu svrhu na nivou Kombinata, nemajući pritom obaveze da na tako korištena sredstva plaćaju kamatu. Dakle, namjena udruženih sredstava amortizacije na nivou Kombinata jeste da se na taj način obezbjedjuju sredstva za zamjenu osnovnih sredstava onim radnim jedinicama koje zamjenu ne mogu izvršiti iz vlastitih sredstava. S obzirom na sistem amortizacije koji je kod nas važio do donošenja novog Zakona o amortizaciji (ovaj je donešen 14. juna 1966. godine) može se slobodno reći da su amortizacione stope držane na takvoj visini da jedva što su obezbjedjivale integritet osnovnih sredstava i to opet zahvaljujući revalorizacijama koje su vršene. Rešpektujući to, nije teško zaključiti da u privredi praktično nije bilo radnih organizacija, prema tome ni radnih jedinica, koje bi mogle obezbjedjivati prošireni integritet osnovnih sredstava tj. onaj iznad zamjene. Kada ovome dodamo činjenicu da dinamika potreba za zamjenom osnovnih sredstava u radnim jedinicama (iz raznih razloga, objektivnih i subjektivnih) nije uvijek kompatibilna dinamici alimentiranja sredstava amortizacije, onda je posve logično što Kombinat zaštitu integriteta osnovnih sredstava vrši pomoću prikazanog udruživanja sredstava amortizacije. Smatramo logičnim i to što na ta sredstva ne postoji ni pravo ubiranja, ni obaveza plaćanja kamate, jer svaka se radna jedinica može naći kako u položaju da vlastitim sredstvima ne može izvršiti zamjenu, tako i u položaju da ta sredstva jednim dijelom udružuje, koji položaji su u suštini odredjujući i za njihov ekonomski interes za takvo udruživanje, ovo tim prije što se u faznoj proizvodnji kakva je u Kombinatu, kontinuitet poslovanja jedne radne jedinice, uslovljava kontinuitetima svih ostalih, a poznato je da kontinuiteta nema bez pravodobne zamjene osnovnih sredstava.

Medjutim, mislimo da bi novi Zakon o amortizaciji mogao da utiče na promjenu dosadašnjeg načina udruživanja sredstava amortizacije. Pošto pored obaveznih stopa amortizacije, ovaj Zakon ostavlja i mogućnost slobodnih stopa to praktično ostav-

lja i mogućnost onim radnim jedinicama da zamjenu osnovnih sredstava vrše sa proširenim kvantitetom baš iz sredstava amortizacije. Ako obavezna stopa obezbjedjuje samo zamjenu osnovnog sredstva, onda je posve jasno da se sredstva amortizacije iznad toga, ubrana po slobodnoj stopi, alimentiraju ustvari iz dohotka te radne jedinice. Radna jedinica se u ovom slučaju odriče dohotka sada, da bi ostvarila veći dohodak preko elemenata bolje tehničke opremljenosti ubuduće. Ako bi i ovaj dio sredstava RJ-a udružila (ovo se odnosi na one RJ-e koje bi imale mogućnosti da amortizuju i po slobodnim stopama) na način napred dat, onda bi se moglo desiti da onda kada nastane potreba zamjene ne može da obezbjedi prošireni integritet svojih osnovnih sredstava, čime bi sigurno splasnuo njen ekonomski interes da i ubuduće amortizuje po slobodnoj stopi, a to nikako ne bi bilo dobro. Da bi stimulans za podizanje tehničke opremljenosti ostao, smatramo da bi ova sredstva trebalo udruživati uz pravo radne jedinice koja ih udružuje na odredjenu ekonomsku korist u obliku kamate i uz obavezu RJ-a koje ta sredstva koriste da ih vrate uz kamatu. Pa ukoliko bi radna jedinica i imala interesa da taj dio sredstava udruži odričući se kamate (ona bi na ovaj način omogućila bolje tehničke uslove poslovanja radnim jedinicama od kojih i ona zavisi, bilo da od njih dobija sirovinu ili im prodaje svoje učinke), ona svakako ne bi imala interesa da se potpuno odrekne tih sredstava, zbog čega smo sigurni da obaveza vraćanja tako udruženih sredstava amortizacije, mora da postoji. Ovo je tim jasnije što je sigurno da ekonomske koristi u vidu većeg dohotka radne jedinice, koje izviru iz činjenice da je radna jedinica pomogla drugim radnim jedinicama da stvore povoljniju tehničku opremljenost, sigurno ni izdaleka nisu ravne veličini sredstava kojih se radna jedinica u tu svrhu odrekla, jer dohodak ne zavisi samo od tehničke opremljenosti, nego i od drugih faktora. Smatramo da bi, ukoliko bi ovakvi slučajevi bili vjerovatni u Kombinatu, trebalo u odredbe o udruživanju sredstava amortizacije unijeti izmjene u gornjem smislu.

Fond udruženih sredstava Kombinata - FUSK (u njega se kao što smo vidjeli ne udružuju sredstva amortizacije) alimentira se iz sredstava poslovnih fondova i fondova zajedničke potrošnje radnih jedinica u visini ostvarenih sredstava ovih fondova. Odmah pada u oči da su ovi fondovi namjenjeni finansiranju proširene reprodukcije, da se oni alimentiraju iz dohotka rad-nih jedinica, pa je, prema tome, i priroda udruživanja u FUSK i njegova namjena sasvim drugačiji od udruživanja sred-stava amortizacije.

Sama činjenica da se sredstva za finansiranje proširene repro-dukcije udružuju na nivou Kombinata, pozitivna je. Ustvari drugačije ne bi ni moglo biti jer svaki investicioni zahvat u oblasti proširene reprodukcije, sam po sebi, podrazumjeva obimna sredstva koja bi teško mogla obezbjediti svaka RJ-a za sebe, a to i kad bi mogla ne bi bilo racionalno držati ta sredstva nemobilno, tim prije što dinamika investicionih zahvata po radnim jedinicama je, manje više, uvijek takva da omogućuje racionalno plasiranje slobodnih sredstava u pro-širenu reprodukciju, stvarajući na taj način uslove za uve-ćanje istih i još racionalniji plasman, nekom drugom prilikom i u nekoj drugoj radnoj jedinici.

Formiranje, namjena i korišćenje FUSK-a regulisani su Pravil-nikom o raspodjeli dohotka Kombinata.

Sredstva FUSK-a su namjenjena za: daljnju modernizaciju proizvodnje, rješavanje pitanja uskih grla proizvodnje, pro-širivanje odredjenih kapaciteta za rješavanje problema iz oblasti proširene reprodukcije i društvenog standarda kao i za pozajmljivanje sredstava radnim jedinicama koje će ista koristiti u cilju postizanja boljih finansijskih rezultata - rentabilnijeg poslovanja.

O upotrebi sredstava FUSK-a odlučuje Radnički savjet Kombinata. Radnički savjet svakog novembra raspisuje konkurs za dodjelu na korišćenje sredstava FUSK-a. Pravo učešća na konkursu imaju

sve RJ-e pod jednakim uslovima. Radna jedinica koja učestvuje na konkursu mora uz zahtjev podnijeti obrazloženu dokumentaciju o ciljevima koji će se postići realizacijom dobijenih sredstava, a naročito o finansijskim efektima koji će se tom realizacijom postići. Radna jedinica je dužna podnijeti i svu ostalu dokumentaciju predvidjenu pozitivnim propisima koji regulišu oblast investicija (naravno ukoliko se zahtjev odnosi na investicije). Podnijete dokumentovane zahtjeve prvo razmatra Sektor za razvoj. Prilikom razmatranja zahtjeva, Sektor je dužan da vodi računa o društveno-ekonomskoj opravdanosti zahtjeva uopšte, a posebno o interesima RJ-e koja je podnijela zahtjev kao i o interesima Kombinata. Prilikom podnošenja prijedloga Radničkom savjetu Kombinata, Sektor za razvoj ističe prioritet onih radnih jedinica u realizaciji čijih zahtjeva će se postići najveći stepen društvene produktivnosti i rentabilnoasti sredstava plasiranih u realizaciju takvog zahtjeva. Ukoliko sve ove uslove u jednakom stepenu zadovoljava više radnih jedinica, onda prioritet na konkursu pripada onoj koja je svoja sredstva oročila u FUSK-u.

Ekonomski odnosi izmedju FUSK-a kojim raspolaže Radnički savjet Kombinata i RJ-e kojoj su na konkursu dodijeljena sredstva iz FUSK-a, regulišu se ugovorom. Ugovorom se regulišu prava i obaveze ugovornih strana. Radna jedinica koja sredstva koristi dužna je vratiti ih u FUSK u ugovorom predvidjenom roku i uz ugovorenu kamatu. Ovo samo po sebi podrazumjeva i udruživanje sredstava uz pravo radnih jedinica koje sredstva udružuju da na njih primaju kamatu. Neovisno od toga što bi u ovakvom sistemu fazne proizvodnje moglo da se razmišlja o udruživanju sredstava bez prava da se na njih ubira kamata, smatramo da - pri sadašnjem stanju mogućnosti i raspoloženja kolektiva radnih jedinica da sredstva oslobodjena za proširenu reprodukciju plasiraju u ostvarivanje svojih najdugoročnijih interesa da bi se obezbjedio kontinuitet stalnog porasta tih interesa, te pri ovakvom načinu udruživanja sredstava gdje radna jedinica poslije udruživanja gubi mogućnost da autonomno odlučuje o pravcima kuda će se ta sredstva realno plasirati - kamata predstavlja stimulaciju za radnu jedinicu da udružuje

sredstva tim prije što kamatu može da troši kako na lične dohotke, tako i za fondove, što svakako zavisi od odluke zbora radne jedinice. Interes radne jedinice se još jače ostvaruje ukoliko sredstva u FUSK oroči, jer prima povećanu kamatu. Može izgledati čudno da su kamatne stope po kojima se sredstva priljivaju i odlivaju iz FUSK-a uglavnom iste (poznato je da je kod banke aktivna kamata veća od pasivne, a razlika je manje više bančin dohodak). Ovo se donekle objašnjava time što na upravljanju fondom ne egzistira ni-jedna radna jedinica Kombinata i nijedan organ, da bi egzi-stenciju obezbjedjivao na razlici kamatnih stopa. Ukoliko su uz ovo još i manipulativni troškovi Finansijskog sektora oko FUSK-a manji u odnosu na isti obim manipulacija kod banke, onda je ovakav način finansiranja proširene reproduk-cije veoma povoljan za radne jedinice, da ne podvlačimo posebno da za zajednicu u cjelini znači uštedu jednog dijela sredstava (u veličini razlike izmedju aktivne i pasivne kamatne stope - samo se po sebi razumije da kamatna stopa na udružena ili oročena sredstva treba da je kompatibilna istoj kao i kod banke) koji sada može realno da se plasira u proširenu reprodukciju jedno, a drugo brigu o proširenju reprodukcije kao i o racionalnosti konkretnih zahvata vode. same RJ-e integrisane u ovój oblasti na bazi usko ispreple-tenih uzajamnih interesa. Ukoliko će se ovaj način finansi-ranja proširene reprodukcije u Kombinatu sve više širiti po obimu i u mjeri kojom će se povećavati materijalni resursi njegovih izvora, utoliko se intenzivnije mora razmišljati o direktnijem odnosu izmedju radnih jedinica u investiranju u smislu da se o visini kamatnih stopa ili o eventualnom smanji-vanju ili ukidanju istih direktno dogovaraju radne jedinice za to zainteresovane. Posve se razumije da u ovim dogovara-njima ne smiju biti oštećeni interesi Kombinata kao cjeline.

Takodje pada u oči da prema sadašnjem stanju sve radne jedi-nice Kombinata ne nastupaju i kao učesnici na konkursu i kao povjerioci udruženih sredstava. U toj dvostranosti pojavlju-ju se samo radne jedinice koje imaju fondove proširene repro-

dukcije, a to su uglavnom proizvodne radne jedinice (ranije smo pomenuli koje), dok proizvodno-uslužne i radne jedinice zajedničkih službi, uglavnom se pojavljuju samo kao učesnici na konkursu. Tačno je da ove druge dobijaju i vraćaju sredstva FUSK-a uz ugovorene ekonomske kriterije, ali se stiće dojam da njihovu proširenu reprodukciju ipak obezbjeđuju proizvodne radne jedinice. Kao što smo napred vidjeli, interne cijene u Kombinatu nisu bez rezervi, pa bi neproizvodne radne jedinice, i zbog ovoga, morale brže da iznalaze te rezerve i da se osposobljavaju na solidnu egzistenciju na bazi sopstvenih izvora.

Uz razmatranje problematike FUSK-a napominjemo još i to da Radnički savjet Kombinata može odobriti iz FUSK-a zajam u veličini do 5oo.ooo.- N.dinara, dok se o zahtjevima radnih jedinica koji premašuju ovaj iznos odlučuje referendumom cijelog kolektiva Kombinata. U slučaju eventualnih sporova po pitanjima regulisanim ugovorom o korišćenju sredstava FUSK-a, nadležna je arbitraža Kombinata.

4. SISTEMATIZACIJA RADNIH MJESTA U KOMBINATU

Pitanja vezana za uslove koji opredjeljuju veličinu i raspodjelu dohotka a preko ovih i materijalni položaj radnih jedinica u procesu reprodukcije u Kombinatu, ne iscrpljuju svu problematiku odnosa u raspodjeli dohotka. Dosada je, manje više, bilo riječi o odnosima u raspodjeli onog dijela dohotka koji omogućuje proširenu reprodukciju sredstava za proizvodnju u Kombinatu. Ostaje da razmotrimo raspodjelu ličnih dohodaka u Kombinatu, tj. onog dijela dohotka kojim se i na prostoj i na proširenoj osnovi reprodukuje radni kolektiv Kombinata. Pošto u strukturi dohotka u Kombinatu lični dohoci učestvuju sa 9o% (prema Pravilniku o raspodjeli dohotka), to su pitanja vezana za raspodjelu ličnih dohodaka izuzetno bitna, ustvari presudna, za odredjivanje materijalnog položaja radnih ljudi u Kombinatu, a time i vrlo indikativna za stvarno stanje proizvodnih odnosa u ovom velikom radnom kolektivu. Naravno,

pitanja oko uslova za ostvarivanje ukupne mase dohotka u radnoj jedinici (ova konzumira i lične dohotke) smo već ranije razmatrali.

Logično, najprije nas interesuju proporcije u raspodjeli dohotka jer one se pojavljuju kao faktor apsolutne mase ličnog dohotka u radnoj jedinici. Pošto je dohodak ekvivalent živog rada - s obzirom na tekuće instrumente sekundarne raspodjele ova konstatacija ne odgovara dohotku nego "neto proizvodu" (bilo bi bolje reći vrijednosti neto proizvoda), koju napomenu činimo samo zbog instrumenata a ne zbog sadržaja riječi "dohodak" - i pošto dio tog ekvivalenta mora da se odvoji za potrebe proširene reprodukcije, dalje, pošto je jasno da ni rad ni radna snaga u našoj privredi nemaju vrijednosti - prema tome ni egzaktnog izraza u obliku cijene, to je jasno da novčana masa ličnih dohodaka nije ekvivalent živog rada nego samo dio tog ekvivalenta - u Kombinatu je to najveći dio ekvivalenta živog rada, te da je ne možemo unaprijed odredjivati jer njezin kvantitet isključivo rezultira iz veličina koje unaprijed nisu poznate, a onda kada bude poznata veličina dohotka tada se masa ličnih dohodaka ustanovljava u zavisnosti od toga kako radni kolektiv primjenjuje zakonitosti raspodjele dohotka (u narednom izlaganju biće više riječi o tome). Sve u svemu apsolutna masa ličnih dohodaka, treba od perioda do perioda da je dinamična veličina, jer faktori koji je odredjuju su takodje podložni neprestanom kretanju.

Pošto se medjuljudski odnosi konkretno manifestuju već onda kada se odlučuje o raspodjeli dohotka na lične dohotke i fondove, to je samo početak u fazi raspodjele. Najveći dio odnosa iscrpljuje se baš u raspodjeli mase ličnih dohodaka radne jedinice izmedju pojedinih članova njenog kolektiva. Kvalitet produkcionog odnosa ovdje direktno opredjeljuje materijalni položaj svakog pojedinca iz kojeg svaki slijedeći put rezultira i njegov odnos u raspodjeli - prema drugima i ne samo u raspodjeli, nego cijeli kompleks njegovih akcija kao proizvodjačke i samoupravljačke ličnosti. Neosporno je da postoje i

drugi faktori koji utiču na dimenzije kompletnih akcija te ličnosti, ali je sigurno da je ova pre dominantna, jer je samo posebi jasno da, ukoliko je član kolektiva optimalno reprodukovan kao potrošač će biti stimulisan da dadne optimalne rezultate u svim ostalim akcijama svoje aktivnosti u reprodukciji. Ovo ističemo zbog toga što pitanju izgradjivanja optimalnih odnosa u raspodjeli ličnih dohodaka pridajemo izuzetan značaj.

Položaj svakog pojedinca u raspodjeli ličnih dohodaka presudno zavisi od toga kako je valorizovano njegovo radno mjesto u odnosu na druga radna mjesta u radnoj jedinici. Ovaj položaj odredjen je sistematizacijom radnih mjesta u radnoj jedinici. Pošto postojeća sistematizacija radnih mjesta u Kombinatu, primjenjuje sistem bodovanja, to je položaj pojedinca odredjen brojem bodova kojim je vrednovano njegovo radno mjesto u sistematizaciji. Samo se po sebi razumije da mogu biti više socijalistički i više stimulativni samo oni odnosi u raspodjeli koji baziraju na takvom vrednovanju radnih mjesta koje bi u bodovima što optimalnije odrazilo kvantitet i kvalitet živog rada rešpektujući sve uslove na radnom mjestu od kojih ove veličine zavise. To bi odnose izmedju radnih mjesta učinilo bar približno kompatibilnim odnosima kvaliteta i kvantiteta rada primjenjenog na radnim mjestima, a ovo bi imalo za posljedicu prevvladavanje deformacija u odnosima raspodjele. Medjutim, to je cilj koji se ne može odjednom ostvariti kompleks pitanja koji podliježe stalnom naučnom istraživanju i usavršavanju, inače se dolazi do aproksimativnih rješenja sa svim posljedicama na odnose, koje ova nose. Stručna i naučna rješenja u vrednovanju radnih mjesta ne mogu se ostvariti bez analitičke procjene radnih mjesta koja mora da se zasniva na studioznom odmjeravanju inteziteta pojedinih zahtjeva relevantnih za ustanovljavanje kvaniteta i kvaliteta rada primjenjenog na radnom mjestu. Odmah moramo konstatovati da postojeća sistematizacija radnih mjesta u Kombinatu (važi i u prvom polugodištu 1967. god. odnosno sve do analitičke procjene radnih mjesta) nije rezultat analitičke procjene radnih

mjesta, nego više rezultat stanja koje je ranije postojalo, naravno sa odredjenim izmjenama. Da odnosi medju radnim mjestima ovom sistematizacijom nisu onakvi kakvi su odnosi izmedju radova na tim radnim mjestima, da ne ustanovljavaju stimulativne odnose u raspodjeli koliko je to potencijalno moguće, to bi refleksno pokazalo uporedjenje sa rješenjima koja će dati analitička procjena radnih mjesta - ova je u toku. Ono što je i bez toga uporedjenja za sada indikativno, proizilazi iz postojećih odnosa medju radnim mjestima u različitim radnim jedinicama, a po kvantitetu i kvalitetu rada približno uporednim, koji pregled dajemo u slijedećoj tabeli - str. 64-65.

S obzirom da je sigurno da i izmedju naizgled sličnih radnih mjesta unutar jedne kvalifikacione grupacije postoje razlike u kvantitetu i kvalitetu primjenjenog rada, kad posmatramo tabelu X, dolazimo do nekoliko indikacija: simptomatično je da su potpuno jednako vrednovana radna mjesta VSS u proizvodnim radnim jedinicama kao i to da se u prosjeku isto radno mjesto u radnim jedinicama zajedničkih službi i proizvodno-uslužnih vrednuju na nižem nivou, ovdje doduše uz odredjene razlike - smatramo da je nestimulativan položaj radnih mjesta šefa prodaje i šefa računovodstva, koja su vrednovana sa svega cca 75% vrijednosti upravnika proizvodnih RJ-a; ne ulazeći u to da li su razlike u vrednovanju radnih mjesta u grupaciji SSS, akceptirane postojećom sistematizacijom, stvarno odraz razlika u radovima na tim radnim mjestima, simptomatično je da su radna mjesta u radnim jedinicama zajedničkih službi vrednovana u prosjeku na nivou cca 80% prosječne vrijednosti uporednih radnih mjesta proizvodnih i proizvodno-uslužnih radnih jedinica; karakteristično je da su radna mjesta u grupaciji visokokvalifikovanih samo nešto više vrednovana od grupacije SSS (cca 10% više), dok su u prosjeku vrednovana na nivou cca 70% prosječne vrijednosti grupacije VSS - smatramo da bi odnosi bili kompatibilniji odnosima radova ako bi se VK grupacija više približavala VSS nego SSS grupaciji; radna mjesta u grupaciji kvalifikovanih proizvodjača u prosjeku su u proizvodnim i proizvodno-uslužnih radnim jedinicama vrednovana

Valorizacija uporednih radnih mjesta u RJ Kombinata prema postojećoj sistematizaciji (važećoj za 1966. godinu)

Tabela X

Radna jedinica	VSS		SSS		VK		KV		NK	
	Radno mjesto	Broj bodova	Radno mjesto	Broj bodova	Radno mjesto	Broj bodova	Radno mjesto	Broj bodova	Radno mjesto	Broj bodova
Priprema lignita	Upravnik RJ-e	1.2oo	Asist. sušenja	7o8	Smjenski poslov.	888	Rukovalac pral.	612	Kurir	35o
Koksovanje	"	1.2oo	Asist.za regul.	936	"	9o8	Ruk.maš. za punjenje I	588	"	36o
Destilacija	"	1.2oo	Asistent za proizv.	924	"	888	Destilater sir.benz.	588	"	36o
Sinteza	"	1.2oo	Tehničar analitičar	672	"	882	Pom.ruk. sint.amon.	6o6	"	336
Amonnitrat	-	-	Asist. za održav.	882	"	882	Rukovalac sušnice	6o6	"	336
Fenol	Upravnik RJ-e	1.2oo	-	-	"	888	Destilater fenola	6oo	"	372
Energana	"	1.182	Asist.za tehnol.	816	"	888	Pomoćnik strojara	552	"	36o
Elektro služba	-	-	Pog.tehn. stariji	83o	"	78o	Revizioni električar	64o	"	35o
Mehanička radiona	-	-	-	-	"	816	KV varilac	636	"	372
Željeznički saobraćaj	Upravnik RJ-e	1.152	Šef održ. pruge	864	"	8oo	Ložač parnih lokom.	535	Radnik održav.	484
SAMR	-	-	Tehn.pripreme rada	72o	"	8o4	Pogonski mehaničar	576	Kurir	348
Građjevinsko održavanje	-	-	-	-	"	78o	KV zidar	6oo	"	38o
Sektor obezb.	Šef sektora	1.14o	Komandir vatr.voda	648	-	-	Vatrogasac I klase	528	"	366
Komerc.sektor	Šef prod.	888	Sam.ref.n.	672	-	-	KV sklad.	48o	"	384

./.

Nastavak tabele X

Radna jedinica	VSS		SSS		VK		KV		NK	
	Radno mjesto	Broj bodova	Radno mjesto	Broj bodova	Radno mjesto	Broj bodova	Radno mjesto	Broj bodova	Radno mjesto	Broj bodova
Sektor za razvoj	Stariji ing.gr.	1.152	Refer. dokum.	600	-	-	-	-	-	-
Finansijski sektor	Šef fin. knjig.	960	Knjig. konter	576	-	-	-	-	-	-
Sektor za opšte poslove	Šef prav-ne službe	1.058	Refer. rad.od.	606	-	-	Telefo-nista	480	Kurir	336
Sektor za ekonomiku	Šef pl. i analiza	1.058	Stati-stičar	684	-	-	—	-	-	-

Izvor: Materijali Finansijskog sektora.

na nivou od cca 75% vrijednosti radnih mjesta u grupaciji SSS u istim radnim jedinicama - smatramo da je normalno da se KV grupacija približi grupaciji SSS. Ovo stanje po postojećoj sistematizaciji prouzrokuje i odredjene odnose u raspodjeli koji su upravo toliko deformativni koliko odnosi izmedju radnih mjesta unutar jedne kvalifikacione grupacije po radnim jedinicama ili izmedju kvalifikacionih grupacija u cjelini, nisu i u stepenu u komu nisu kompatibilni odnosima izmedju kvantiteta i kvaliteta primjenjenih radova u istom smislu. Nemoguće je donositi potpuno egzaktne zaključke koliko i u kojim smjerovima odnose izmedju radnih mjesta treba mjenjati (zbog toga smo se ograničili samo na promjenu dosadašnjih opštih trendova) bez analitičke procjene radnih mjesta od koje se sa pravom očekuje da odnose u raspodjeli učini više socijalističkim i više stimulativnim.

Analitička procjena radnih mjesta u Kombinatu koja je u toku, pojavila se kao nužan izraz odredjenih balasta u odnosima raspodjele ličnih dohodaka i kao nužnost bez koje se članovi radnog kolektiva ne mogu postaviti u materijalni položaj u raspodjeli koji bi bio ako ne potpuno stvarni onda približno stvarni ili daleko više nego dosada stvarni izraz kvantiteta i kvaliteta njegovog rada. U isto vrijeme ona je i izraz zakonitih tendencija koje raspodjelu prema radu neprestano vuku snagom stimulativnijih i racionalnijih oblika raspodjele na više i progresivnije oblike produkcionog odnosa. U tom smislu i u Kombinatu i van njega s pravom se očekuju rješenja bolja od dosadašnjih. Pošto analitička procjena još nije završena, u mogućnosti smo da se upoznamo samo sa njenim osnovama i načinom na koji se ti poslovi realizuju.

Osnova analitičke procjene je ustvari njezin cilj da za svako radno mjesto u Kombinatu pronadje: koja su teoretska znanja, praktična iskustva i sposobnosti za rukovodjenje i organizaciju potrebna radniku da bi na odredjenom radnom mjestu mogao uspješno obavljati posao (ovo je grupa zahtjeva pod "A"): kakva i kolika je odgovornost na tom radnom mjestu (grupa

zahtjeva pod "B"); kakvi i koliki napori su potrebni radniku za obavljanje posla (grupa zahtjeva pod "C") i pod kojim uslovima on obavlja posao na radnom mjestu (grupa zahtjeva pod "D").

U svrhu što objektivnijeg odmjeravanja intenziteta pojedinih zahtjeva kao i što objektivnije analitičke procjene u cjelini, Kombinat je proučio iskustva radnih organizacija njemu sličnih - Željezare Zenica i Fabrike kablova iz Svetozareva kao što je konsultovao i stručnjake Zavoda za ekonomske eksperti-ze iz Beograda i na osnovu rešpektovanja konkretnih uslova u Kombinatu, izradio jedinstvenu metodologiju koja u suštini akceptira četiri napred pomenute grupe zahtjeva, dijeleći ih na po nekoliko konkretnih zahtjeva unutar svake grupe. Sastavni dio metodologije je i jedinstvena dokumentacija na kojoj treba procjenu izučiti za sva radna mjesta i u svim radnim jedinicama.

Analitičku procjenu po jedinstvenoj metodologiji i na jedinstvenoj dokumentaciji, vrše Komisije radnih jedinica po radnim jedinicama. Od ukupnog posla analitičke procjene do kraja maja 1967. godine izvršen je opis radnih mjesta u svim radnim jedinicama. U Kombinatu postoji i Centralna komisija za analitičku procjenu, koja koordinira rad komisija po radnim jedinicama. Pošto se izvrši koordinacija prijedloga komisija po radnim jedinicama u Centralnoj komisiji, ti prijedlozi idu na zbor radne jedinice koji definitivno usvaja analitičku procjenu.

Ovdje još dajemo, bez komentara, odnose medju pojedinim grupama zahtjeva usvojene kao osnova ove analitičke procjene u uporedjenju sa još nekim primjerima prakse naših većih radnih organizacija:

Tabela XI

Oznaka grupe	Grupa zahtjeva	Sistemi analitičke procjene			
		Prijedlog za KHK	Prijedlog Zavoda za ek.eksp.	Sistem Željeza-re Zeni-ca	Sistem kablova u Svetozarevu
A	Znanja i sposobnosti	45	40	44	50
B	Odgovornosti	18	19	19	24
C	Napori	19	23	24,5	16
D	Uslovi rada	18	18	12,5	10
	Ukupno:	100%	100%	100%	100%

Izvor: Sisten zahtjeva i intenziteta za analitičku procjenu radnih mjesta u KHK "Boris Kidrič" Lukavac.

Od analitičke procjene se realno može očekivati da uspostavi realnije odnose izmedju radnih mjesta u raspodjeli. Medjutim zabluda je očekivati da ona riješi sve protivrječnosti u konkretnoj raspodjeli prema radu i da je to krajnji domet od koga se dalje ne može ići. Naprotiv, već na početku je jasno da makar kako dobro bili riješeni odnosi izmedju radnih mjesta, ukoliko ti relativni odnosi ostaju statični i nepodložni promjenama, držeći se kruto na kvantitetu kojeg je odredila analitička procjena, da tu se opet deformiše raspodjela prema radu. Jer bilo kakav (realan ili nerealan) konstantan relativni odnos izmedju dva ili više radnih mjesta, pretpostavlja isti takav odnos i izmedju radova primjenjenih na tim radnim mjestima, a poznato je da je kvantitet i kvalitet primjenjenog rada najvarijabilnija veličina. Pošto je raspodjela "prema radu" onda nepoštovanje dinamike odnosno varijabilnosti ove veličine, znači uvijek odstupanje od tog principa. Analitička procjena sa jednom snimljenim stanjem, ukoliko bi takva i ostala sigurno da bi proizvodila gornju deformaciju. Ostati samo na analitičkoj procjeni značilo bi korak dalje u odnosu na postojeće stanje, ali i korak nazad u odnosu na potrebu da se raspodjela neprestano usavršava i maksimalno moguće primjenjuje princip prema radu. Ovdje moramo

akcenat staviti još na jednu činjenicu koja u jugoslovenskoj privrednoj praksi ni izdaleka nije našla svoje mjesto koje joj pripada, čak ni tamo gdje mislimo da imamo savršeno riješen sistem unutrašnje raspodjele. Radi se o tzv. nagradjivanju po kompleksnom učinku. Negdje napred pomenuli smo da je dohodak ekvivalent živog rada. Pošto je raspodjela dohotka stvar odluke udruženih proizvodjača, njihove neposredne odluke na zboru u radnoj jedinici, to veći dohodak u principu svaki put treba da znači i veću masu ličnog dohotka. Drugim riječima, svaki dinar dohotka sadrži u sebi i lični dohodak i akumulaciju. Pošto se, medjutim odnos radnika prema dohotku češće i veoma direktno ispoljava svaki put u raspodjeli ličnog dohotka i pošto ovaj potpuno direktno i vremenski kontinuelno reprodukuje radnikov život i život njegove porodice (makoliko, kažemo, bila važna i reprodukcija u društvenom standardu), to je jedino moguće spojiti ova dva interesa - interes za ličnim dohotkom i interes za akumulaciju, koji se naizgled manifestuju u obrnuto proporcionalnim smjerovima kad mi o njima razmišljamo i kad svaki proizvodjač o njima razmišlja (jer statički gledano ako je dohodak 100 din, onda što god više uzmete za LD, ostaje manje za akumulaciju) - ukoliko raspodjelu mase ličnih dohodaka vršimo tako da ona stimuliše svakog pojedinca na veći dohodak jer to je jedini način da i lični dohodak bude veći a i akumulacija - tek tu nestaje protivrječnosti izmedju ličnog dohotka i akumulacije, čime prestaje i proizvodjačeva okrenutost ka iznalaženju raznih mogućnosti preraspodjele u korist ličnih dohodaka i on svoj trajni interes i u ličnom standardu i u proizvodnji počinje da vidi jedino u neprestanom uvećavanju dohotka. A borba za svaki dinar dohotka jeste borba za što manje utroške sredstava za proizvodnju i živog rada, za što manje troškove sredstava za proizvodnju - borba za ekonomičnost, kao i borba za sve one faktore koji u jedinici vremena daju veći obim kvalitetnih učinaka - borba za produktivnost. Raspodjelu prema radu imaćemo jedino onda ako u ličnom dohotku imamo stimulativne elemente za ekonomičnost i produktivnost, jer lični dohodak mora da odrazi kvalitet rada utrošenog na stvaranje cjelokupnog

dohotka pošto raspodjela treba da bude, a to i može, motor koji će bez zastoja neprestano angažovati svakog pojedinca na stvaranje što većeg ukupnog dohotka. Pošto se i uštede i produktivnost mogu prilično egzaktno mjeriti na radnim mjestima, prema tome, ovako zamišljenu raspodjelu ne smatramo nikakvom utopijom nego neostvarenom mogućom realnošću. Svugdje tamo gdje egzaktna mjerila ne mogu da valorizuju stvarni kvantitet i kvalitet rada, može to slobodna odluka proizvođača udruženih u takve grupe koje neposredno i kompetentno mogu da odmjeravaju rad svakog pojedinca. Logično je da je to nemoguće tamo gdje radna jedinica broji veliki broj članova. Zato se kao nužnost trenutka postavlja takva tehnološko-ekonomska i socijalna cjelina koja će ovo gornje odlučivanje potpuno omogućavati. To negdje može biti obračunska jedinica, ali proces mora imati tendenciju da na takvoj cjelini bude kompletan dohodak. Sigurno je da Kombinat ima sve uslove da brzo ovaj proces razvija.

5. DINAMIKA LIĆNIH DOHODAKA U ODNOSU NA DINAMIKU REZULTATA RADA U KOMBINATU

Ovo pitanje odnosa raspodjele dohotka posebno ističemo, jer smatramo da kad god lični dohodak po svojoj veličini premašuje rezultate rada, da predstavlja svojevrsnu hipertrofiju koja se u perspektivi sveti i onda retrospektivno gledana čini i takav lični dohodak destimulativnim. A nijedna hipertrofija nije dobra.

U tabeli XII dajemo elemente meritorne za ocjenu stepena u kojem su se lični dohoci u radnim jedinicama Kombinata 1966. godine, povezivali sa rezultatima rada:

Tabela XII

Radna jedinica	Planirana masa bitto LD/ 1966. N.din.	Planirani broj poena 1966.	Planirana vrijednost poena bitto 1966/N.D. (2:3)	Isplaćena vrijednost poena bitto 1966/N.D.	Index (5:4)	Index proizvod.	Odstupanje indeksa 1966. LD od Ostv. indeksa Pl.pr.prod. (6-7)
1	2	3	4	5	6	7	8
Priprema lignita	2,624.257	1,315.004	2,00	2,37	118,5o	9o,28	+28,22
Koksovanje	3,9o5.896	1,959.238	1,99	2,56	128,64	1oo,66	+27,98
Destilacija	2,3o8.7o5	1,147.62o	2,o1	2,42	12o,39	1oo,86	+19,53
Sinteza	1,595.171	8o5.14o	1,98	2,37	119,7o	93,9o	+25,8o
Amonnitrat	1,763.786	876.696	2,o1	2,4o	119,4o	9o,3o	+29,1o
Fenol	1,789.o48	9o5.28o	1,98	2,5o	126,26	1o4,9o	+21,36
Energana	1,693.648	851.235	1,99	2,55	128,14	113,26	+14,88
Elektro služba	773.352	396.264	1,95	2,55	13o,77	129,3o	+ o,47
Mehanička radionica	1,98o.191	1,o26.2o4	1,93	2,51	13o,o5	13o,28	- o,53
Željez. saobraćaj	1,856.824	936.48o	1,98	2,51	126,77	96,97	+29,8o
SAMR	597.875	3o8.388	1,94	2,58	132,98	127,75	+ 5,23
STK	1,427.639	728.o14	1,96	2,42	123,47	-	-
Građev. održavanje	1,11o:o36	566.856	1,96	2,34	119,39	112,38	+ 7,o1
Sektor obezb.	1,373.o21	665.72o	2,o6	2,47	119,9o	-	-
Konstr. biro	224.173	116.64o	1,92	2,45	127,6o	124,95	+ 2,65
Komerc. sektor	653,4o1	337.656	1,97	2,47	125,37	-	-
Sektor za razvoj	488.752	254.3o4	1,92	2,56	133,33	-	-
Finans. sektor	1,18o,47o	613.98o	1,92	2,48	129,16	-	-
Sektor za opšte p.	486.466	252.24o	1,93	2,39	123,83	-	-

./.

Nastavak tabele XII

1	2	3	4	5	6	7	8
Sektor za ekonomiku	281.622	146.532	1,92	2,42	126,01	-	-
Uprava fabr. Koksare	356.997	172.800	2,07	2,48	119,81	-	-
Uprava fabr. Azotare	365.960	177.156	2,07	2,39	115,46	-	-

Izvor: Elementi u kolonama 2 i 3 su uzeti iz samostalnih planova RJ-a Kombinata za 1966. godinu;
Elementi u kolonama 5 i 7 iz Izvještaja o poslovanju Kombinata u 1966. godini, a ostali elementi su izračunati.

Iako ne postoje podaci za radne jedinice zajedničkih službi, već i pokazatelji za proizvodne i proizvodno-uslužne jedinice dati u koloni 8, eklatantno opominju da se porast ličnih dohodaka nije vezao za porast produktivnosti rada. Izuzev Mehaničke radionice, koja je jedina te godine imala veći indeks porasta produktivnosti od indeksa porasta ličnih dohodaka, sve ostale proizvodne i proizvodno-uslužne radne jedinice imale su daleko brži rast ličnih dohodaka nego što je porast produktivnosti rada. Podjemo li od pretpostavke da su porast produktivnosti i lični dohoci realno planirani - dakle, da su i njihovi indeksi realni, dolazimo do zaključka da je samo u proizvodnim i proizvodno-uslužnim radnim jedinicama u Kombinatu tokom 1966. god. isplaćeno na ime ličnih dohodaka za u prosjeku cca 16% više nego što bi rezultati rada mjereni produktivnošću dozvoljavali. Pošto su lični dohoci na dan 31.12.1966. god. iznosili N.D. 35,338.418.- to bi (ako ovo odstupanje prihvatimo za cijeli Konbinat, a to nije nerealno jer odstupanja u RJ-ama zajedničkih službi u prosjeku nisu vjerovatno manja od istih u proizvodnim i proizvodno-uslužnim radnim jedinicama, a neke analize Sektora za ekonomiku pokazuju čak i veća odstupanja - vidi Ljuben Cvetkov: "Pojave koje su pratile raspodjelu u prošlom periodu - prijedlozi mjera i rješenja", septembar 1966. god.) se u fondovima Kombinata u 1966. god. moglo naći više za cca N.D. 4,874.272.- da nije bilo ovako nekontrolisanog rasta ličnih

dohodaka iznad porasta produktivnosti rada. Ova pojava praktično vodi Kombinat u besperspektivnost. Šta to znači za njegov materijalni položaj, nije potrebno dalje analizirati.

Na osnovu očitih argumenata, može se zaključiti da tokom 1966. godine osnovna zakonitost raspodjele dohotka u Kombinatu nije poštovana. Notorna je istina da masa ličnih dohodaka u radnoj jedinici, hronološki gledano, mora da bude veoma dinamična veličina, jer su i potrebe akumulacije u najširem smislu riječi uvijek u kretanju. Pošto je jasno da ni rad ni radna snaga u našoj privredi nemaju vrijednosti pa prema tome ni cijene kao egzaktnog izraza te vrijednosti, to masu ličnih dohodaka možemo kvantificirati u novcu samo i uvijek u tijesnoj vezi sa zakonitostima akumulacije. Ko to tako ne čini prije ili poslije se dovodi u položaj sumnjive egzistencije, bez obzira što može imati savršeno lijepe želje pa čak i saznanja o zakonitostima raspodjele dohotka. Ovo naglašavamo zbog toga što se kroz politiku raspodjele dohotka najšire ispoljava kvalitet samoupravljačke svijesti radnog čovjeka i radnog kolektiva. Ta se politika ne smije od slučaja do slučaja podredjivati željama koje nikada nemaju kraja niti se smije voditi aproksimativno - ona mora da podliježe zakonima raspodjele dohotka, a njezina valjanost može se ocjenjivati samo stepenom u kome je radni kolektiv ne samo spoznao te zakonitosti, nego sto je presudno koliko ih je rešpektovao u konkretnim odlukama u raspodjeli. Ova spoznaja nije nikakvo uzurpiranje samoupravljačkih prava, naprotiv, pojavljuje se kao nužnost bez koje se ta prava ne mogu racionalno ispoljavati i razvijati kroz stalni progres socijalističkog produkcionog odnosa.

III
Z A K L J U Č C I

Pored posebnih zaključaka i prijedloga koji se odnose na posebna pitanja iz ove analize i koji su dati uz obradu tih pitanja, smatramo za korisno da učinimo i slijedeće zaključke:

1. Odnosi u formiranju i raspodjeli dohotka toliko su kompleksni i opterećeni protivrječnostima da ih nije moguće brže usavršavati bez cjelovitog studioznog istraživanja koje uvijek treba da ima za cilj razotkrivanje raznih zakonitosti kao i tendencija i intenziteta njihovog ispoljavanja u konkretnoj praksi.

2. Reforma je Kombinat stavila u takav položaj da su ranije često zamagljene protivrječnosti u cjelini odnosa raspodjele izbile na vidjelo i imperativno traže brza rješenja. Radi se o potencijalnim rezervama dohotka koje se od jedne do druge radne jedinice različitim intenzitetom ispoljavaju u skoro svim elementima procesa rada - kako u sredstvima za proizvodnju tako i u živom radu, a posebno u internim cijenama učinaka. Bez brzog iznalaženja optimalnih mogućnosti iskorišćavanja ovih rezervi na svim punktovima, odnosi u kolektivu Kombinata bi mogli do te mjere da se zaoštre da bi doveli u pitanje normalno poslovanje Kombinata.

3. Iznalaženje rezervi dohotka i razrješavanje dobrog dijela protivrječnosti na toj osnovi, nije moguće bez postavljanja radnih jedinica zajedničkih službi u takav ekonomski položaj gdje će njihov dohodak isključivo zavisiti od kvaliteta učinaka. Kvalitet njihovih usluga može jedino da se verifikuje rezultatima praktične primjene predloženih rješenja (ovo naročito važi za Sektor za razvoj i Sektor za ekonomiku) u ostalim radnim jedinicama. Ovo pretpostavlja neprestani istraživački rad zasnovan na naučnim

dostignućima u pojedinim oblastima kao i specijalizovane stručne kadrove, što praktično znači da te službe treba što je više moguće osloboditi mnogih čisto operativnih i rutinerskih zadataka.

4. Organizaciju i metode rada radnih jedinica zajedničkih službi treba osavremeniti. Trebalo bi početi sa postepenim osposobljavanjem kadrova za primjenu metoda linearnog programiranja čime bi mnogo rješenja dobila naučne dimenzije, sigurnost i racionalnost.

Isto tako primjenjeni metod izražavanja produktivnosti rada ne odražava realnu sadržinu ovog pokazatelja. Produktivnost se sada izražava kao odnos izmedju ukupnog prihoda i mase ličnih dohodaka u odredjenom periodu. Pošto je masa ličnih dohodaka svaki put rezultat konkretnih odluka i odnosa u raspodjeli dohotka, ona može da iskrivi sliku veličine učinaka po jedinici primjenjenog živog rada. Smatramo da bi realniji odraz produktivnosti, umjesto ličnih dohodaka, pružio broj ostvarenih bodova u odredjenom periodu i to naročito kada u primjenu stupi nova analitička procjena radnih mjesta. Ovo naravno važi ukoliko metodologija izražavanja produktivnosti nije propisana.

5. Radne jedinice sa takvim prosječnim brojem članova radnog kolektiva kojeg imaju u Kombinatu morale bi u svrhu racionalnijeg poslovanja imati bar po jedno stručno radno mjesto (bilo bi najbolje da to bude ekonomista) koje bi uvijek bilo u toku osnovnih stanja pojedinih dijelova radnog procesa sa mogućnošću da kontinuirano prati bitne promjene i u cilju iznalaženja racionalnih rješenja stalno koordinira sa odgovarajućim radnim jedinicama zajedničkih službi.

6. Odnose u raspodjeli ličnih dohodaka ne treba zasnivati samo na analitičkoj procjeni radnih mjesta jer bi to vodilo deformaciji principa raspodjele prema radu. Radne jedinice većih radnih organizacija u zemlji imaju radna mjesta referenta za unapredjenje raspodjele - "Robna kuća Beograd" na primjer. Pošto za ovo za sada ne postoji mogućnost u Kombinatu, sistem raspodjele ličnih dohodaka treba da analizira Sektor za ekonomiku ali tako da iznalazi mogućnosti za primjenu što većeg broja stimulativnih elemenata u svim radnim jedinicama, jer jedino tako usavršavamo odnose u raspodjeli ličnih dohodaka, intenzivnije primjenjujemo princip prema radu i razrješavamo protivrječnosti na toj osnovi.

7. Zdravi ekonomski odnosi izmedju radnih jedinica mogu se uspostavljati samo na bazi stalnog usavršavanja internih cijena učinaka, što pretpostavlja neprestano analiziranje i praćenje ove mlade kategorije u našim radnim organizacijama.

8. Osnovna zakonitost raspodjele dohotka je nužnost da odnos izmedju ličnih dohodaka i akumulacije bude takav da obezbjedjuje egzistenciju radne organizacije, odnosno radne jedinice na prosječnom nivou proširene reprodukcije koji se svaki put kvantitativno varijabilno manifestuje u grani privrede kojoj radna organizacija pripada. Nepoštivanje ove zakonitosti dovodi radnu organizaciju u položaj sumnjive egzistencije.

To što se ova protivrječnost izmedju ličnih dohodaka i fondova oštro ispoljava u odnosima raspodjele u Kombinatu, nikako se ne može uzeti kao rezultat već ostvarenog prava radnika da neposredno u radnoj jedinici odlučuje o ovim proporcijama. Bez obzira na način upravljanja ova se protivrječnost uvijek ispoljava u stepenu u kome vlada nesklad izmedju prosječnih potreba radnika u standardu i njihovog zadovoljenja. Sklad u ovu protivrječnost opet unosi sama ta zakonitost, ali pošto se radi o privredi

svjesnih proizvodjača, već i sama spoznaja zakonitosti ovdje se pojavljuje kao preventivno srodstvo koje protivrječnost ublažuje. Medjutim nema spoznaje bez opšteg društveno-ekonomskog obrazovanja proizvodjača. Ali sama spoznaja nije dovoljna. Potrebna je organizovana političko-idejna akcija najsvjesnijih političkih snaga u radnoj jedinici da se spoznaja stvarno i primjeni, ne čekajući da se protivrječnost negativno ispolji pa da je pošto bude kasno ekonomska nužnost razrješava, jer tako razrješavanje često može da bude bolno. Iako pitanje akcije subjektivnih snaga nismo ispitivali, sudeći po rezultatima analize, izgleda da je ta akcija bila nedovoljna. Sve ovo nas navodi na zaključak da odnosi u raspodjeli dohotka nisu samo ekonomski, nego i društveno-politički, pa se prema tome ni protivrječnosti tih odnosa ne mogu razrješavati samo ekonomskim sredstvima, nego i idejnom akcijom svjesnih snaga, koja udružujući najprogresivnija saznanja o zakonitostima reprodukcije jedino tako može razrješavati protivrječnosti odnosa raspodjele stalno prevodeći te odnose na više oblike socijalističkog proizvodnog odnosa.

Tuzla, juna 1967.

BIBLIOTEKA RADNI

МАРКСИСТИЧКИ ЦЕНТАР

331.2:061.5(497.6 Lukavac)
Zavičajna zbirka
33
ŠIMIĆ M.
Analiza
0007019
COBISS
KLUB "DERVIŠ SUŠIĆ"